

OVER TAAL

- 31** Interview
Leen Pollefliet over eindwerken schrijven - Filip Devos
- 34** Taalwerk
Suriname: een conglomeraat van talen - Lila Gobardhan-Rambocus
- 37** Taalkronkels
Onwillekeurig Arendsoog - Albert Oosterhof
- 38** Idioom & Co
Over avance en nog een paar Vlaamse woorden met negatie in het CGN - Albert Oosterhof
- 40** Broodje taal
Van klusje tot brusje - Els Hendrickx
- 42** Interview
Bussen kappen, biezebijzen en koordjetrokken:
Vlaamse dialectwoorden in verband met school en kinderspelen - Evelien Van Renterghem
- 45** Taalwerk
Vlamingen en Nederlanders: hoe goed verstaan ze elkaar? - Leen Impe
- 48** Dossier
Consultantees: de crisis nog niet voorbij - Karl Hendrickx
- 51** Te boek
Levend Latijn - Filip Devos
In woord en beeld - Natalie Hulsen
Woordenboek Surinaams Nederlands - Filip Devos
Handboeken taal - Filip Devos
- 55** Column
In het land van Aa en Ee - Hugo Brouckaert
- 56** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Jaargang 48, nr. 2, maart-april 2009

Interview

Leen Pollefliet over eindwerken schrijven

FILIP DEVOS

Kathleen (Leen) Pollefliet (1963) studeerde Germaanse Filologie aan de Universiteit Gent. Na enkele jobs in de privésector kwam ze in 1988 terecht op het Departement Toegepaste Ingenieurswetenschappen van de Hogeschool Gent. Daar gaf ze aanvankelijk Engels en Duits, later Communicatie. Aan de Hogeschool West-Vlaanderen geeft ze ook gastcolleges over schrijven en presenteren.

Twintig jaar ervaring in het begeleiden van studenten bij hun eindwerk vond nu een neerslag in een praktisch naslagwerk dat een klassieker belooft te worden: Een eindwerk schrijven. Do's en don'ts.

Hoe is het boek tot stand gekomen?

Twintig jaar geleden gaf ik een keuzepakket Duits en Engels aan eerstejaarsstudenten industrieel ingenieur. Later kwam daar een pakket presentatietechnieken bij. De laatstejaarsstudenten moesten hun eindwerk namelijk mondeling verdedigen, en ze kwamen naar me toe met de vraag of ik ze daarop kon voorbereiden. Na de BaMa-hervorming van een vijftal jaren geleden wou ik iets uitbouwen rond communicatie. In de loop der jaren groeide zo een vierdelige syllabus die ruim 800 bladzijden telde.

De laatstejaarsstudenten klaagden vooral over het feit dat ze bij hun eindwerk niet of nauwelijks begeleid werden. Inhoudelijk en technisch was alles wel in orde, maar als ze daadwerkelijk hun eindwerk moesten uitschrijven, liep het verkeerd. Veel docenten gaven hun studenten zomaar wat eindwerken als voorbeelden mee. Maar die waren vaak slordig qua opmaak, vorm, taal en stijl, en je kon er niet uit afleiden wat nu eigenlijk de goede normen en gebruiken waren. Vaak kregen studenten dus voorbeelden van eindwerken toegestopt die inhoudelijk wel in orde waren, maar die vormelijk laag scoorden. De ene had een 'Woord vooraf', de andere een 'Inleiding', enzovoort. Bij de ene was een inleiding tien pagina's lang, bij de andere amper een

halve pagina. Ook de wijze van citeren en bronvermelding gebeurde al te vaak lukraak. Kortom: de studenten hadden geen houvast.

Zo ben ik dan zelf maar in 1998 een handleiding gaan schrijven, die al vlug het *Rode boekje* werd genoemd. Ik merkte dat almaar meer studenten, ook van andere hogescholen en universiteiten, die handleiding raadpleegden, kopieerden en aan elkaar doorgaven. Zo kwam er vorig jaar nog een mij onbekende universiteitsstudente naar me toe om me te danken voor de handleiding die ze van haar vriend had gebruikt. Tijdens het volledige schrijfproces van haar eindwerk had ze mijn handleiding gebruikt, want in haar opleiding kreeg ze helemaal geen begeleiding.

Jaar na jaar heb ik dat *Rode boekje* uitgebreid, en dat is de basis geweest van *Een eindwerk schrijven. Do's en don'ts*.

Studenten hebben houvast nodig, zegt u?

Ja. Steeds weer hoorde en hoor ik van mijn studenten dat ze erg veel steun hadden en hebben aan het werk, en dat ze veel tijd en energie hadden gewonnen omdat ze dadelijk praktische richtlijnen hadden. Ze hoefden die dus niet zelf op te zoeken.

Voor de inventarisatie van de frequente fouten vroeg ik eerst aan verschillende promotoren welke fouten ze storend vonden. Op basis van hun opmerkingen en op basis van literatuur schreef ik in 1998 de eerste handleiding: *Je eindwerk op een correcte, aanvaardbare en aantrekkelijke manier*. Elk jaar groeide deze handleiding. Ik begon ook eindwerken van studenten in te kijken en merkte dat de teksten vaak slordig en oppervlakkig waren, helemaal geen structuur vertoonden en ontsierd werden door pijnlijke *dt*-fouten en andere taalslordigheden. De taal van studenten in eindwerken is ook zo spreektaalig geworden. Ook de mails die ik van hen krijg: dat is pure chattaal. Ze beseffen met andere woorden niet dat er een verschil is tussen schrijftaal en spreektaal. Dat onderscheid is sterk aan het verval.

Ziet u het taalgebruik van studenten achteruitgaan?

Er is een volledige scheefgroei in het onderwijs. Leraars in het middelbaar onderwijs pakken het verkeerd aan, misschien omdat zij vaak van hun directie te horen krijgen dat ze de lat niet te hoog mogen leggen uit vrees leerlingen te verliezen. Ze mogen niet meer te kritisch zijn en te moeilijk doen. Ik hoor dat toch wel vaak. Mijn vader zei altijd dat je als leerkracht in eerste instantie opvoeder moet zijn, in tweede instantie leerkracht Nederlands en pas in derde instantie moet je je eigen vak zelf doceren. Dat doet men jammer genoeg niet meer. Leraars zijn blijkbaar geen taalminnaars. Dat doet mij zeer veel pijn.

Er is een scheefgroei in het onderwijs:
leerkrachten durven de lat niet meer
hoog genoeg te leggen.

'Do's en don'ts', het klinkt wat belerend.

Maar ik wil mijn raadgevingen niet als dwingend presenteren. Mensen hebben gewoon een norm nodig, ze vragen ernaar. Ik zie mijn handleiding meer als een 'kapstok'. We hebben gebrek aan richtlijnen. Kijk, je wordt niet ziek of je vliegt de gevangenis niet in als je je niet naar taalnormen richt, maar het helpt je wel op een degelijke manier te communiceren.

We hebben meer en meer behoefte aan regels, omdat alles chaotischer wordt. Het is een ambigue situatie: enerzijds springt men heel erg laks om met taal, anderzijds vraagt men houvast, normen, regels, een kapstok.

U vermeldt expliciet dat het boek geschreven is voor studenten en voor lesgevers in het hoger onderwijs die werkstukken begeleiden, zoals onderzoeksrapporten, bachelorscripties, masterproeven en verslagen allerhande. Is dat niet al te beperkt?

Inderdaad, het boek is in de eerste plaats bedoeld voor studenten en lesgevers. In de inleiding schrijft Eva Brems het volgende: 'Het is niet omdat je zelf goed onderzoeksrapporten en artikels kan schrijven, dat je ook in staat bent om studenten diets te maken hoe zij dat moeten doen.' Docenten zijn vaak grote ego's die denken dat hun manier van werken de beste is. Ze willen zelf niet meer leren en bijleren. Ik vind het frustrerend dat ze het taalniveau niet zo hoog durven te leggen. Mijn boek wil daar verandering in brengen. Ik wil docenten laten zien hoe een eindwerk ook qua taal, vorm, qua verzorging zeg maar, beter aangepakt kan worden.

Maar ook anderen kunnen er iets aan hebben. Denk maar aan mensen in de bedrijfswereld die allerlei rapporten, jaarverslagen en zo moeten schrijven. Nu is het vaak behelpen met verschillende handleidingen: je vindt iets over spelling in het ene boek, iets over lay-out en typografie in een ander boek.

Het was in dat verband moeilijk om deze handleiding een titel te geven. De inhoud dekt meer dan de titel 'eindwerk' doet vermoeden. Maar een betere noemer vond ik niet.

U schrijft in het woord vooraf: 'Hoe begin je te schrijven als je geen schrijverstalent hebt?' Kan iedereen leren schrijven?

Tja, het is niet voor iedereen evident. De ene persoon is vaardiger met de pen dan de andere. De ene kan zonder probleem een ansichtkaartje vanuit Spanje volschrijven met de meest lyrische ontboezemingen. De andere zit een half uur te piekeren om uiteindelijk met klamme handen gewoon te schrijven: 'Zonnige groeten vanuit Spanje!'

Maar toch kun je leren schrijven, als je maar enkele stappen volgt, je gedachten en ideeën in een schema plaatst en dat schema blijft volgen. Ik leer mijn studenten ook om gewoon te beginnen met schrijven, al zijn het maar eenvoudige en gemakkelijke stukjes. Zo krijgen ze zelfvertrouwen en zijn ze bezig. Schrijven kun je echt wel leren en oefenen, hoor.

Zijn er niet al veel handleidingen op de markt?

Op de Nederlandstalige markt bestaat er geen handboek over het schrijven van een eindwerk dat zo volledig en zo praktisch is als dit boek. Aangezien er geen echte norm is, hoop ik dat dit werk een soort standaardwerk wordt waaraan zowel studenten als docenten een houvast hebben.

Kijk, je moet al heel wat bestaande handboeken bij elkaar leggen om dit te krijgen; het ene boek zegt iets over spelling, het andere over formuleren, nog een ander over vormgeving of opmaak, enzovoort. Ik ben ervan overtuigd dat dit boek wel een tiental andere boeken vervangt.

Wat zijn de zwaartepunten in deze handleiding?

Het is een ambigue situatie: enerzijds springen mensen heel erg laks om met de taal, anderzijds vragen ze houvast, normen, regels.

Bijna veertig pagina's in het boek zijn gewijd aan auteursrechten, plagiaat, bronvermelding en literatuurlijst omdat dit zeer heikele thema's zijn. In het boek baseer ik me op de APA-richtlijnen (de refereerstijl opgesteld door de American Psychological Association; [FD]) en ik geef veel voorbeelden.

Daarna ga ik in op de vraag hoe de student zijn ideeën op een taalkundig goede manier moet formuleren. Vervolgens leert de student zijn ideeën aan de hand van onder andere titels, alinea's, koppen en opsommingen te structureren. Het volgende hoofdstuk geeft enkele richtlijnen voor een goede, aantrekkelijke vormgeving: welk lettertype is geschikt of hoe kan iets worden benadrukt. Kwesties als uitlijning, gebruik van witregels, cursivering of spaties komen hier aan de orde. Het laatste hoofdstuk verzamelt dan weer commentaren van lezers-promotoren die in feite de basis vormen voor de inhoud van dit werk. In een bijlage zijn ten slotte vaak voorkomende taal- en spellingsfouten opgenomen. Ik hoor van veel studenten dat ze blij zijn als de *dt*-regel nog eens uitgelegd wordt. Ik vind het toch wel erg dat daar behoefte aan is.

Ik heb ontzettend veel gehad aan de Taaltelefoon. De mensen van die taaladviesdienst waren uitermate behulpzaam in het mee helpen oplossen van allerlei problemen. Hoe schrijf je bijvoorbeeld iPod of eBay in het begin van een zin? Je vindt dat in geen enkel naslagwerk.

Uw boek is verlucht met cartoons van Herr Seele, en met allerlei citaten rond schrijven.

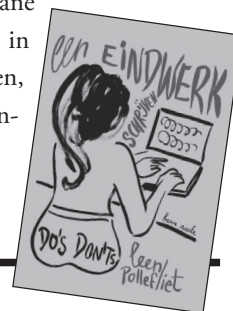
Herr Seele is een uiterst sympathieke man. Hij is mijn overbuurman en ik ken hem als een praatgraag iemand met veel tekentalent en humor. Hij was zeer enthousiast om mee te werken: hij is meerdere keren bij mij thuis geweest, liet me praten over de inhoud van het boek en spontaan stroomden er schitterende tekeningen uit zijn penseel. Ik stond echt verbaasd over de vaardigheid waarmee hij zomaar toch wel abstracte thema's als 'ideeën structureren', 'bronvermelding', 'vervoegingen' of 'onderdelen van een eindwerk' illustreerde. Hij heeft ook mede de opmaak van het boek bepaald, de kleurtjes, de plaatsing van de tekeningen en de opmaak van de beginhoofdstukken.

Hebt u verder nog plannen met dit eindwerkproject?

Ik ben uitgenodigd voor gastcolleges aan de universiteit van Paramaribo in Suriname. Die colleges zou ik graag in de paasvakantie van 2010 willen geven, maar ik kamp met een probleem van ondersteuning. Ik zoek namelijk een manier om mijn

handboek op een goedkope manier ook in Suriname af te zetten, dat nu toch ook officieel tot de Nederlandse Taalunie toegetreden is. Daarnaast zou ik dit project willen uitbreiden met een soort docentenversie. Ik heb honderden slides liggen voor Powerpoint-presentaties, en die zou ik graag ter beschikking van docenten stellen. Zo kunnen ze hun studenten op een eenvoudige manier de belangrijkste zaken meegeven waar schrijvers van eindwerken op moeten letten.

Ik hoop ten slotte op veel reacties op dit boek. Niets is af natuurlijk, en alles kan altijd beter. In de tweede druk, die in september verschijnt, zal ik al meteen heel wat aanpassen. Er kunnen bijvoorbeeld nog meer voorbeelden uit andere opleidingen worden opgenomen, zoals de farmacie of de humane wetenschappen. Daarom ook vermeld ik in mijn boek een e-mailadres waar aanvullingen, voorbeelden en suggesties welkom zijn: een-eindwerkschrijven@telenet.be.

Leen Pollefliet, *Een eindwerk schrijven. Do's en 'don'ts'*. Gent: Academia Press, 2009, ISBN 978 90 382 1349 1, 232 blz., 22 euro.

Suriname: een conglomeraat van talen

LILA GOBARDHAN-RAMBOCUS

Suriname is op 12 december 2003 een associatieovereenkomst aangegaan met de Nederlandse Taalunie. Vanaf 1667 was dit land, gelegen aan de noordoostkust van Zuid-Amerika met als zuiderbuur Brazilië, een Nederlandse kolonie en vanaf 1954 tot zijn onafhankelijkheid in 1975 maakte het deel uit van het Koninkrijk der Nederlanden. In deze bijdrage schetsen we de geschiedenis van de toetreding van Suriname tot de Nederlandse Taalunie.

Het land zelf is in 1651 als plantagekolonie gesticht door de Engelsen, die na de Tweede Engelse Oorlog (1665-1667) het land inruilden voor New Amsterdam, het tegenwoordige New York. Al in de capitulatievoorwaarden was opgenomen dat alle wetten, akten en dergelijke ook in het Nederlands moesten worden gesteld. In de jaren daarna werden de bewoners er in plakkaten – de oudste bewaard gebleven verordening dateert van 15 juli 1688 – steeds op gewezen dat ze in een Nederlandse kolonie de Nederlandse taal dienden te gebruiken. In deze volksplanting echter hanteerden zowel de verschillende Europese kolonisten als de uit West-Afrika aangevoerde slaven hun eigen talen. Hiernaast ontwikkelden zich nieuwe talen (creooltalen) om communicatie tussen verschillende groepen mogelijk te maken, waaronder het Sranan, de lingua franca van Suriname. Tel hierbij de talen van de oorspronkelijke bewoners (verschillende indianenstammen) op en het is overduidelijk dat Suriname vanaf toen een multilinguale samenleving was. En dat is vandaag nog zo, want na de slaven kwamen in de 19de eeuw contractarbeiders uit Azië (China, Brits-

en Nederlands-Indië) met hun talen en vanaf het begin van de 20ste eeuw vrije immigranten (Libanezen, Palestijnen, West-Indiërs). Sedert de laatste jaren van de vorige eeuw komen Chinezen en Brazilianen in grote aantallen naar Suriname.

We kunnen voorzichtig stellen dat in het land meer dan twintig talen gehanteerd worden en als we ook de talen erbij betrekken die gebruikt worden bij religieuze activiteiten, komen we op ruim dertig.

Nederlands in Suriname

Te midden van dit conglomeraat van talen staat het Nederlands – de Surinaamse variant – stevig verankerd: het is de officiële taal en vanaf de instelling van de leerplicht in 1876 de onderwijstaal. Het is dan ook niet verwonderlijk dat al in het begin van de 20ste eeuw Suriname de meest Nederlandse kolonie werd genoemd. Bij het beleid werd, volgens de minister van Koloniën in 1928, '[...] aangestuurd op de samensmelting van alle rassen [...] tot één Nederlandse taal- en cultuurgemeenschap' (Handelingen der Staten-Generaal 1928-1929 II: 1053).

De minister bepaalde het totale beleid, dus ook het onderwijsbeleid, vanuit Nederland. Regelingen voor de spelling bijvoorbeeld werden bij resolutie ook in Suriname ingevoerd. Ook in Suriname maakte men zich dus druk over de spelling van het Nederlands. Als in Nederland rond 1909 een staatscommissie (Koninklijk Besluit van 22 juni 1909 nr. 26) onderzoek doet naar het gebruik van de zogenaamde spelling van Kollewijn, een vereenvoudigde spelling, is dat een reden om hier in Suriname veel aandacht aan

te besteden, omdat deze spelling ook hier zowel voor- als tegenstanders had in het onderwijsveld. De zogenaamde spelling Marchant (1934) wordt ook in de kolonie onder protest nagevolgd en in 1947 wordt de spelling, voorgeschreven in Nederland en België, ook in Suriname ingevoerd.

Als het land in 1975 onafhankelijk wordt, bepaalt de republiek dat haar bewoners het Nederlands – hoewel nog vreemd en/of onvoldoende beheerst – nog lang zouden moeten gebruiken en dat leerlingen zich zouden moeten blijven inspannen om deze taal te leren. Een duidelijk beleid daaromtrent werd toen echter niet ontwikkeld. Ondertussen was in 1980 in Europa de Nederlandse Taalunie opgericht, werd het taalbeleid voor het Nederlands door haar bepaald en was er in 1995 een nieuwe spelling gekomen. Suriname zweeg, maar bleef wel literatuur en leerboeken uit het voormalige moederland, aangepast aan de nieuwe spelling, gebruiken. Dit zorgde voor een bepaalde mate van taalonzekerheid bij leerkrachten, wat tot gevolg had dat vooral vanuit het onderwijs de roep tot standaardisatie van het Surinaams Nederlands steeds sterker werd. Maar er kwam nauwelijks reactie op deze noodkreet.

Surinaams-Nederlands

In 1963 werd in Paramaribo een Congres van Taalleraren gehouden, waar de positie van het Nederlands in Suriname een belangrijk onderwerp was. Hoewel op een eerder congres (het Mulo-congres in 1957) eigen varianten op dat Nederlands absoluut ontoelaatbaar werden geacht, omdat de leraren vonden dat hier zo zuiver mogelijk Nederlands gebruikt moest worden, kwam dit congres tot de slotsom dat het Nederlands van Nederland de norm moest blijven, maar dat Surinaamse vormen van taalgebruik toegestaan moesten worden. Door de invloed van de andere moedertalen op het Nederlands was er een variëteit van het Nederlands ontstaan die we niet onder de tafel konden schuiven. We moesten leren die te accepteren en vandaar uit aan ons Nederlands werken, omdat onze cultuursituatie onze taal bepaalde. Dat voorstel werd aangenomen, maar het congres besloot dat de afwijkingen niet zodanig mochten zijn dat andere sprekers van het Nederlands ons niet meer zouden kunnen verstaan; we waren immers een kleine taalgemeenschap. Aan de overheid werd voorgesteld een opleiding Nederlands (een lagere

akte, LO-akte Nederlands) te beginnen, zodat het onderwijs in de toekomst over bevoegde leerkrachten zou kunnen beschikken. In 1964 begon de eerste cursus en vandaag de dag hebben we in Suriname een volwaardige opleiding Nederlands als deel van het Instituut voor de Opleiding van Leraren (IOL), die leerkrachten opleidt voor alle niveaus van onderwijs in Suriname.

In 1991 trokken het toenmalige hoofd van de opleiding, Eva Essed-Fruin, en ikzelf (de huidige coördinator) de stoute schoenen aan – we namen toen voor het eerst deel aan het driejaarlijkse colloquium van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN) – en brachten een bezoek aan het bureau van de Nederlandse Taalunie om te weten te komen wat de mogelijkheden voor samenwerking met Suriname waren. Daarbij voerden we aan dat we buiten Nederland en België het enige land waren waar het Nederlands de officiële taal was. We kregen een koude douche: de toenmalige leiding van het bureau (de Vlaming Oscar de Wandel) hoorde ons vriendelijk aan, maar was niet bepaald geïnteresseerd.

Suriname en de Nederlandse Taalunie

Toch was de tijd toen wel rijp voor samenwerking met Suriname, want twee maanden later stond er een artikel in *de Volkskrant*: ‘Ritzen wil werk Taalunie over de wereld verbreiden’; de minister van Onderwijs van Nederland toentertijd wilde samenwerken en associatieverdragen sluiten met alle landen waar Nederlands werd gesproken: Aruba, Frankrijk, Indonesië, Namibië, de Nederlandse Antillen, Suriname en Zuid-Afrika. De eerste contacten vonden in 1992 plaats, daarna in 1993 en 1996. Telkens als Nederlandse ministers of staatssecretarissen een bezoek aan Suriname brachten, werd in protocollen opgetekend dat aan een overeenkomst gewerkt zou worden. Uiteindelijk zou het vooral de Vlaming Koen Jaspaert zijn die vanaf 1998 gedreven werkte aan de totstandkoming van de associatieovereenkomst, die op 12 december 2003 ondertekend werd in *hotel Errera*, ambtswoning en ontvangstruimte van de Vlaamse regering in Brussel. Vanwege mijn betrokkenheid vanaf het prille begin en vanaf 2002 als voorzitter van de onderhandelingscommissie van de Surinaamse overheid was het voor mij een hoogtepunt bij deze plechtige bijeenkomst aanwezig te zijn.

Suriname zou participeren in projecten, zoals de nieuwe spelling, onderzoek naar de eigen variant van het Nederlands, opname van Surinaamse woorden in het *Groene Boekje*, deelname aan literatuur- en leesprojecten, kortom zaken die voor Suriname van belang waren.

In januari 2005 startte de Taalunie haar werkzaamheden in Suriname met een groot congres *Onderwijs in en van het Nederlands*. Docenten Nederlands van elk onderwijsniveau waren de participanten. Het doel was te inventariseren wat de problemen waren en aanbevelingen te doen die voor het onderwijs uitgewerkt dienden te worden.

Het congres was een groot succes en resulteerde in een werkplan voor Suriname. (Op www.taalunieversum.org is over Suriname informatie te vinden.)

De Surinaamse inbreng

Wat Suriname vooral over de streep had getrokken bij de onderhandelingen was de visie die de Taalunie onder Koen Jaspaert ontwikkeld had: de ondersteuning van de gebruiker van het Nederlands overall ter wereld en het zich bezighouden met alle variëteiten van het Nederlands. Wij hoefden dus niet bang te zijn voor een vorm van cultuurimperialisme. Ons Nederlands, het Surinaams-Nederlands (SN), was onze inbreng.

Wat maakte ons Nederlands zo anders? In het SN zijn vooral veel woorden van andere in Suriname gesproken talen opgenomen. Hiernaast worden veel oorspronkelijk Nederlandse woorden gebruikt die in Nederland inmiddels in onbruik zijn geraakt.

In het *Groene Boekje* van 2005 zijn ongeveer 500 Surinaams-Nederlandse woorden opgenomen. De selectie is gemaakt door het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) te Leiden. Volgens Jeannine Beeken, die in december 2003 op het instituut voor de Surinaamse minister van Onderwijs een presentatie gaf, blijken heel veel typisch SN-woorden ook typisch Belgisch-Nederlandse woorden te zijn. Dat vond de onderzoekster wel fijn, omdat ze van Vlaamse afkomst is. Ze maakte de schertsende opmerking dat Suriname Vlaanderen kwam ondersteunen en gaf voorbeelden van typische SN-woorden die eerder, onder invloed van België, in

de woordenlijst opgenomen waren: *bavet (slabbetje)*, *schoonbroer (zwager)*, *schrijnwerker (meubelmaker)*, *opbrengen (opvoeden)*, *valies (koffer)* en *toespijs (broodbeleg)*. Verder gaf ze voorbeelden van woorden met een in Suriname andere betekenis: *fan (ventilator)*, *papaja (ligmat)*, *fokken (vervelend doen)*, *kasteel (schooier)*.

Beeken gaf toen ook een voorbeeld van de Surinaamse invloed tijdens het werken aan het *Groene Boekje*. Bij de actualisering van de woordenlijst worden in onbruik geraakte woorden verwijderd en vervangen door nieuwe woorden, die ondertussen de taal zijn binnengekomen. Een mooi voorbeeld is het woord *zwamp*. Dit woord stond op de nominatie verwijderd te worden, omdat het in Nederland en Vlaanderen in onbruik is geraakt. Nu Suriname lid is van de Taalunie, is dit een voorbeeld van een woord dat in het *Groene Boekje* blijft staan, in elk geval voor de komende tien jaar.

Tot slot

Door de complexe taalsituatie in Suriname met zijn meer dan twintig moedertalen en het Nederlands als de officiële en schooltaal is onderwijs meer nog dan in Nederland en België het geëigende instrument om de leerlingen kansen te bieden later maatschappelijk adequaat op verschillende niveaus in het Nederlands te functioneren. Ook daarom is de samenwerking met de Taalunie van belang, zeker voor de verdere vergroting van de effectiviteit van het Nederlands onderwijs in Suriname. Naar het zich, mede gezien de goede samenwerking tot nu toe, laat aanzien, zal de toetreding van Suriname tot de Nederlandse Taalunie dus zowel de Nederlandse Taalunie als Suriname blijvend verrijken.

Lila Gobardhan-Rambocus studeerde Nederlands en Algemene taalwetenschap. In 2001 promoveerde zij in Leiden op taal- en onderwijs-geschiedenis van Suriname. Zij is opleidingscoördinator Nederlands aan het IOL te Paramaribo en publiceert over Surinaamse talen, cultuur en onderwijs.

e-mail: sabitrie@sraga.com

Taalkronkels

Onwillekeurig Arendsoog

ALBERT OOSTERHOF

Onwillekeurig is een woord waar speciale kanten aan zitten. Om te beginnen heeft het een verwarrende betekenis. We zouden verwachten dat *onwillekeurig* het tegenovergestelde betekent van *willekeurig*, maar dat is niet zo. *Willekeurig* betekent zoiets als ‘door willekeur bepaald, arbitrair’. Dan zou *onwillekeurig* moeten betekenen dat een keuze of handeling juist weloverwogen en niet arbitrair tot stand is gekomen. Maar als je iets *onwillekeurig* doet, dan doe je het juist onbewust en onopzettelijk. Al met al heeft *onwillekeurig* in het moderne Nederlands een betekenis gekregen die vrij dicht bij die van *willekeurig* ligt.

‘Onwillekeurigheid’ is een concept waar de Nederlandse taal speciale middelen voor inzet. In de taalkundige literatuur is enige aandacht besteed aan een gebruikswijze van het hulpwerkwoord *moeten* die wel wordt aangeduid als ‘onwillekeurig *moeten*’ (zie een artikel van Zwart in *TABU* 32 (2002)). Een voorbeeld is het gebruik van *moeten* in een zin als *Jan moest plotseling denken aan die heerlijke dagen in de zomer*. Blijkbaar is het voor sprekers zo belangrijk om te kunnen uitdrukken dat een handeling onwillekeurig gebeurt, dat er zelfs een apart hulpwerkwoord voor is. Uiteraard kunnen we ook het woord *onwillekeurig* gebruiken: *Jan dacht onwillekeurig aan die dagen*. *Onwillekeurig* is dus geen doorsnee adjectief, maar het vervult een speciale functie die gepaard gaat met een onverwachte betekenis.

Het woord *onwillekeurig* vervult ook een rol in het bereiken van een stilistisch, om precies te zijn een spannend effect. Wanneer in een verhaal de hoofdpersoon met wie we meeleven in een dreigende situatie terecht komt, gaat hij opeens allerlei dingen onwillekeurig doen. Een hand tast alvast naar zijn revolver, hij gaat zachter spreken en houdt zijn pas enigszins in. Dergelijke onwillekeurige handelingen wekken spanning bij de lezer op. We kunnen dat mooi zien in kinder- en jeugdliteratuur:

- *Ze fietsten onwillekeurig sneller dan ze gedaan hadden*. (Anne de Vries, *De storm steekt op*, 1953, blz. 109)
- *Dolf greep onwillekeurig naar zijn mes*. (Thea Beckman, *Kruistocht in spijkerbroek*, 1973, blz. 332)
- *Onwillekeurig keek hij weer naar beneden, maar tot zijn verwondering was de lichtstraal verdwenen*. (J. Nowee, *Arendsoog* (deel 1), 1935, blz. 77)

Paul Nowee, die na deel 20 de Arendsoogreeks van zijn vader voortzette, spant echter de kroon wat het gebruik van *onwillekeurig* betreft. Een zoek-

tocht in vier willekeurig gekozen delen (deel 21, 31, 41 en 58) levert gemiddeld 10 voorkomens per deel op. Hier volgen er een paar:

- *Onwillekeurig schudde hij het hoofd*. (*Arendsoog en de vloek van Arbaz* (deel 31), 1965, blz. 14)
- *Onwillekeurig schudde Arendsoog echter het hoofd*. (idem, blz. 21)
- *Onwillekeurig schudde Arendsoog het hoofd*. (idem, blz. 58)
- *Bijna onwillekeurig schudde hij het hoofd*. (*Mexicaans avontuur* (deel 41), 1971, blz. 38)
- *Onwillekeurig schudde de Indiaan het hoofd*. (idem, blz. 81)
- *Onwillekeurig schudde hij het hoofd*. (idem, blz. 102)
- *Onwillekeurig schudde Arendsoog het hoofd*. (*Het monsterverbond* (deel 58), 1988, blz. 68)

Meestal zijn het Arendsoog en Witte Veder die onwillekeurig handelen, zodat de lezer juist met hen mee kan leven. Het hoofd schudden is trouwens niet het enige wat ze doen. Daarnaast zijn er bijvoorbeeld drie voorbeelden met *zich afvragen* en de volgende twee voorbeelden met *de adem inhouden*:

- *Onwillekeurig hielden Arendsoog en Witte Veder de adem in*. (idem, blz. 25)
- *Een plank kraakte en onwillekeurig hield Arendsoog de adem in*. (*Het geheim van de zonderling* (deel 21), 1960, blz. 27)

Nadat Johannes Nowee in 1958 stierf, voltooide zijn zoon deel 20 (*Arendsoog en de goudkoorts*) van de serie. Het schijnt dat het voor de lezer niet of nauwelijks te merken is waar J. Nowee ophoudt en P. Nowee begint. Maar een lezer die let op het gebruik van *onwillekeurig* zou misschien vanaf dat punt een toename kunnen vaststellen.

Over *avance* en nog een paar Vlaamse woorden met negatie in het CGN

ALBERT OOSTERHOF

Het Corpus Gesproken Nederlands is een databank voor het hedendaags Nederlands zoals dat door volwassen sprekers wordt gesproken. Dit corpus leent zich goed voor onderzoek naar het idioom van het gesproken Nederlands. We zullen enkele uitdrukkingen bekijken die in het Belgische Nederlands een idiomatische verbinding aangaan met een ontkenning. Een voorbeeld is *avance* in de betekenis ‘winst, voordeel’. Als we zeggen dat iets *geen avance* is, dan bedoelen we dat een bepaalde situatie ons geen voordeel oplevert. Een zin als *Dat is een avance* komt daarentegen erg onidiomatisch over. In bestaande beschrijvingen van negatief-polaire uitdrukkingen is aan de hier besproken items nog geen of weinig aandacht geschonken.

Een avance (‘winst, een voordeel’)

Het woordje *avance* komt in het CGN (een corpus van 10 miljoen woorden) slechts driemaal voor. De voorkomens zijn weergegeven in (1).

- (1) a) het heeft wel weinig toekomst denk ik zenne maar enfin uh... ze moet het zelf maar ontdekken hè. want als ge die nu honderd keren zegt da 's toch geen avance hè. (fv701283.79)
- b) A: (...) als je moet blijven wachten dan ga je niet op reis hè.
B: da 's da 's ook geen avance dan hé. (fv900326.40)
- c) maar ja ik word niet meer wakker ook met Klara. omdat 'k altijd... maar 'k blijf luisteren dus 't heeft geen avance. (fv400551.39)

Niet toevallig zijn deze drie zinnen afkomstig uit het Vlaamse deel van het CGN en wordt *avance* steeds voorafgegaan door *geen*.

Merk op dat er twee varianten zijn: *geen avance zijn* zoals in (1a) en (1b) en *geen avance hebben* zoals in (1c). Van de tweede variant is in (2) een extra voorbeeld gegeven, afkomstig van het internet.

- (2) Hij ging niet hoog in toeren dus heb ik de carbu gepoetst maar dit heeft geen avance. (www.vespaforum.be/forum/viewtopic.php?pid=154482, maart 2009)

In de literatuur wordt een uitdrukking als *er is een weg terug* beschreven als een negatief-polair item. We zeggen immers meestal dat er *geen weg terug* is. Een zin als *Er is een weg terug* komt veel minder vaak voor. Als een uitdrukking als *er is een weg terug* gezien wordt als een negatief-polair item, dan kunnen we hetzelfde concluderen voor (*g*)*een avance*.

Moeilijk (‘vreemd’)

In het (informele) gesproken Belgische Nederlands krijgt *moeilijk* soms een betekenis die afwijkt van de gebruikelijke betekenis ‘problematisch, lastig’. Het CGN bevat drie voorbeelden van het gebruik dat we hier op het oog hebben. Het gaat om zinnen zoals die in (3), waar *moeilijk* ‘vreemd’ betekent.

- (3) a) A: wij beginnen met zeehavens. het is natuurlijk niet moeilijk als we in België over zeehavens spreken dat we als voorbeeld Antwerpen nemen hè. uh Nele waarom Antwerpen denk je? (...)
B: 'k heb mijn boek niet mee. (fv400023.4)

- b) vooral toen ons moeder stierf en ik niet naar buiten mocht want ik had strafcel en de directeur wilde mij geen toestemming geven om naar de begrafenis te gaan. ik was te gevaarlijk zei hij. niet moeilijk dat ik gevaarlijk was. (fv801277.32)
- c) o over Ellen en en dan nu zegt Val van ja 't is niet moelijk dat xxx achter haar rug. als ze altijd haar goeste moet hebben. maar zij heeft gezeid dat Barbara dat dat meisje waarmee ze op appartement zat voordat ze naar Gent xxx dat Barbara achter haar rug al haar vrienden afgepakt heeft. (fv701205.207)

Van sommige fragmenten die we aantreffen in het CGN is de inhoud trouwens niet zo makkelijk te volgen. Dat geldt zeker voor een geval als (3c), zoals de lezer zelf kan vaststellen.

Wanneer we het bijwoord *niet* weglaten, zoals gedemonstreerd in (4b), dan verdwijnt de betekenis 'vreemd' en krijgt *moeilijk* als betekenis 'lastig'.

- (4) a. Het is niet moeilijk dat hij Antwerpen als voorbeeld neemt. (*moeilijk* kan geïnterpreteerd worden als 'vreemd')
- b. Het is moeilijk dat hij Antwerpen als voorbeeld neemt. (*moeilijk* kan niet geïnterpreteerd worden als 'vreemd', maar wel als 'lastig')

Ook hier hebben we dus te maken met een (Belgisch-Nederlandse) uitdrukking die de aanwezigheid van een ontkennend element (meestal *niet*) oproept.

***Te doen* (over personen)**

De semantiek van de constructie met *te doen* is moeilijk te beschrijven, maar de betekenis ligt in veel gevallen dicht bij 'niet veel moeite kosten'. In (5) is een voorbeeld gepresenteerd.

- (5) ah ja want dessert maken voor tien man. da's ook al xxx... tiramisu is al niet te doen hè. (fv400291.73)

Hier krijgt de zin *Tiramisu is niet te doen* de volgende interpretatie: 'Het kost moeite om tiramisu te maken.'

Voorals *te doen* gecombineerd wordt met *niet* kan de betekenis van deze constructie zich uitbreiden en ontstaan er andere, vaak abstractere interpretaties, zoals in (6).

- (6) A: en wie komt daar langs? José van in de bibliotheek xxx...
B: oh ja.
A: niet te doen en die kende mij gewoon nog.
B: oh die is lief.
A: ongelooflijk
B: da's een schitterende vrouw hè. (fv400091.375)

Niet te doen betekent hier zoiets als 'niet normaal'.

In (7) zijn drie gevallen uit het CGN gegeven waar *te doen* een subject heeft dat naar een persoon verwijst. Net als in (6) betekent *niet te doen* zoiets als 'niet normaal'.

- (7) a) (...) opeens komt Eddy Wally daar zo op 't podium (...). maar d'r was zo ne gast die hem speelde als hij jong was. (...) die was niet te doen. (fv701025.226)
- b) uh naar 't schijnt was Wouter niet te doen in 't zwembad. (fv700013.35)
- c) maar och die gasten zijn niet te doen gewaar hé. (fv400444.168)

Als *te doen* een menselijk subject neemt, vertoont de constructie een sterke tendens om met negatie op te treden. Dit blijkt vooral ook duidelijk uit de resultaten van een zoekopdracht naar voorkomens op het internet. Als we zoeken op voorkomens van subjecten met als nomen *man/vent/kerell/mens/pa/gebuurfjongen/gast* en *gasten* met het predicat *te doen* vinden we 12 voorkomens mét negatie en geen enkel voorbeeld zonder negatie. Dit kan natuurlijk geen toeval meer zijn.

Enkele voorkomens van het internet zijn te vinden in (8).

- (8) a) Onze pa is niet te doen - zo tof. (http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=dst14052003_035)
- b) diene vent is niet te doen (...) azo nen zever dat dat uit zijn muile laat vallen. (<http://forum.soccerproject.com/>)

Als iemand zegt dat je *niet te doen* bent, is het dus maar de vraag of je er blij mee moet zijn. Deze uitdrukking kan gebruikt worden als we een positieve indruk van iemand hebben, maar net zo gemakkelijk als onze indruk negatief is.

Broodje taal

Van klusje tot brusje

ELS HENDRICKX

Een paar weken geleden had mijn moeder een gesprek met een jongere vriendin. Die vertelde over haar kleine kinderen en zei toen: ‘Trouwens, nu ik eraan denk, ik heb mijn relax niet meer nodig, misschien kan ik er jou wel een plezier mee doen?’ Waarop mijn moeder blij antwoordde: ‘Oh ja, bedankt, dan kan ik weer gezellig zitten. Maar hoe weet je eigenlijk dat de mijne stuk is?’ Gevolgd door een bedenkelijke frons van haar vriendin... Het ging hier natuurlijk om een misverstand: de vriendin bood haar verende kinderzitje aan voor het geval er zich in de toekomst kleinkinderen zouden aandienen; mijn moeder noemt zo’n zitje een wipper en dacht aan de vervanging van haar verstelbare fauteuil.

Toen de anekdote mij ter ore kwam, heb ik de kwestie eens van naderbij bekeken, waarvoor ik enerzijds naslagwerken en anderzijds Vlaamse en Nederlandse internetfora over baby’s en kinderen heb gebruikt. Het concept ‘een verend zitje voor baby’s’ blijkt verschillende benamingen te hebben. De term *relax* is vooral in Vlaanderen frequent, maar wordt ook in Nederland gebruikt. Toch neemt *Van Dale* de hier bedoelde betekenis niet op, en andere naslagwerken wijzen erop dat we in de standaardtaal over een *relaxstoel* of *relaxfauteuil* horen te spreken, zonder evenwel aan te geven of het hier al dan niet (ook) om zitjes voor baby’s gaat. In beide delen van het taalgebied is de meest frequente term *wipstoel*. Dat woord neemt *Van Dale* wel op, zij het met de erg vage betekenisomschrijving ‘speciaal zitje voor baby’s’. In het hele Nederlandse taalgebied gebruikt men ook de vormvariant *wipper*. Daarnaast heb ik weet van Vlaamse ouders die het zitje een *joeper* noemen, en in *Van Dale* vinden we inderdaad het informele werkwoord *joepen* in de betekenis ‘springen’ terug.

Babyuitzet

Aanstaande ouders hebben natuurlijk wel meer nodig dan alleen een wipstoeltje, en ook over enkele van die babybenodigdheden zijn interessante taalweetjes mee te geven. Wat kleding betreft, om te beginnen, krijgt een kindje eerst een *luier* aan, daarboven een *rompertje*, daarboven een *boxpakje* en tot slot krijgt het nog een *fopspeen* in de mond – althans in Nederland. Een Vlaamse baby wordt uitgedost met een *pamper*, *body*, *kruippakje* en *tut(ter)*. Natuurlijk is dat een zwart-witvoorstelling; op de fora is duidelijk zichtbaar dat *romper* (‘lang luierhemdje dat in het kruis met drukknoppen wordt gesloten’) ook in Vlaanderen goed vertegenwoordigd is. En in het hele taalgebied wordt het eendelige babypakje met voetjes eraan ook gewoon een *pyjamaatje* genoemd, hoewel *Van Dale* dat concept een *boxpakje* noemt en laat uitschijnen dat een *kruippakje* voor iets grotere kinderen bedoeld is. Vanuit het Noord-Nederlandse karakter van de standaardtaal is het logisch dat normatieve naslagwerken de termen *fopspeen* en *luier* verkiezen, maar het valt wel op dat *Van Dale* *tutter* als Belgisch-Nederlandse spreektaal beschouwt, maar *tut* niet labelt, en dat het woordenboek het Vlaamse *pamper* evenmin labelt. Wist u overigens dat *pamper* niet meer met een hoofdletter geschreven wordt, omdat de merknaam tegenwoordig als soortnaam gebruikt wordt? Men spreekt dus ook over *pampers* wanneer ze niet van het merk *Pampers* zijn. En dat de merknaam van het Engelse werkwoord *to pamper* (‘verwennen’) komt en dat Nederlanders de Engelse uitspraak behouden hebben?

Om een baby’tje te voeden, vervolgens, is een *papfles* of *zuigfles* onontbeerlijk. Erg opvallend is dat naslagwerken alleen de term *zuigfles* als standaardtaal beschouwen, maar dat op internetfora in Vlaanderen de twee varianten even vaak voorkomen en dat in Nederland *papfles* ruim de bovenhand heeft. Daarnaast moeten ouders voorbereid zijn op het maken van ettelijke (Vlaamse) *fruitpapjes* of (Nederlandse, standaardtalige)

fruihapjes. Daarbij is een *slabbetje* of *morsdoekje* erg nuttig, en mag de *bavet(te)* gerust achterwege blijven.

Tot slot zijn er nog speciale vervoermiddelen vereist: ouders kunnen hun kleintje immers niet de hele dag in het *park*, de *box*, het *loophok* of het *looprek* laten zitten – ja, volgens *Van Dale* zijn dat allemaal synoniemen. De meeste ouders schaffen zich dus een *kinderwagen* aan. Als die ook licht en opvouwbaar is, spreken we over een *buggy*. Daarnaast dacht ik dat er ook een (*kinder*)*koets* bestond, namelijk een kinderwagen specifiek voor baby'tjes die nog niet in een kinderwagen of buggy rechtop kunnen zitten, en dus in een soort 'reiswieg op wielen' liggen. '(*Kinder*)*koets*' wordt echter overal afgekeurd ten voordele van *kinderwagen*, dus of en hoe het onderscheid dan nog gemaakt wordt in de standaardtaal, daar helpen de naslagwerken mij niet uit. Tot slot koopt een modern ouderpaar tegenwoordig een *Maxi-Cosi*, een draagstoel die ook geschikt is als bovenstel van de kinderwagen of als zitje voor in de auto. Ook hier gaat het over een merknaam die zeer frequent als soortnaam gebruikt wordt (zie hierover ook Oosterhofs column in *Over taal*, 47-2, blz. 37), maar *Van Dale* neemt de term niet op. Dat lijkt enigszins onterecht, aangezien een naar mijn mening veel minder bekende merknaam als *tummytub* wel in *Van Dale* staat: 'ronde, hoge emmer van bepaald fabricaat waarin baby'tjes zittend gebaad kunnen worden, welke ervaring zou herinneren aan de tijd in moeders buik'.

Een kindje kopen

Nu de babyuitzet in orde is, kunnen we nog even terugblikken op het begin: de zwangerschap en de geboorte. Of ouders nu beslissen om *een kindje te kopen* (Belgisch-Nederlandse spreektaal; 'een kind krijgen') of om een beroep te doen op de *kinderboom* ('boom waar ooeivaars zogenaamd de kinderen uit zouden plukken'), na de eerste harde buiken (het meervoud zou het op-en-afgaande karakter van de contracties van de buikspier benadrukken) trekken ze toch naar het ziekenhuis. Daar belanden ze op de *kraamafdeling* of in de *kraamkliniek* of *kraaminrichting*: het *moederhuis* en de *materniteit* behoren hier niet tot de standaardtaal.

Bij een heuglijke gebeurtenis hoort natuurlijk een feestje. Vlaamse ouders delen aan hun naasten *doopsuiker* of *suikerbonen* uit: misschien tegen de verwachtingen in zijn beide termen correct om het typisch Vlaamse gebruik te benoemen. Nederlandse ouders vieren een geboorte immers met *beschuit met muisjes*. Wanneer moeder en kind opnieuw thuis zijn, kan er nog een *geboortefeest*, *kraamfeest* of *babyborrel* volgen. Dat laatste woord is in Vlaanderen erg gebruik-

kelijk, maar in Nederland helemaal niet. Het staat dan ook niet in *Van Dale* en behoort niet tot de algemene standaardtaal. Dat het veel minder bekende concept *babyshower* ('feestje met vriendinnen dat een zwangere vrouw kort voor de bevalling houdt') wel in *Van Dale* staat, lijkt dan ook inconsequent.

Kinderopvang

Vlak voor de geboorte en tijdens de periode erna heeft elke jonge mama recht op respectievelijk *zwangerschaps-* en *bevallingsverlof* – niet op *moederschapsverlof*, *bevallingsrust* of in de overkoepelende betekenis gebruikt *bevallingsverlof*. Daarna gaat het kindje vaak naar de *crèche* of het *kinderdagverblijf*, in Vlaanderen vaak puristisch *kribbe* genoemd. Een andere mogelijkheid is een *onthaalmoe-der*. Daarvan is het in Vlaanderen vrijwel onbekend dat men in Nederland en dus ook in de standaardtaal over een *opvangmoeder*, *oppasmoeder*, *thuismoeder* of *gastmoeder* spreekt. In die termen blijkt dan nog een onderscheid te zijn tussen vrouwen die ofwel kinderen van werkende ouders ofwel kinderen uit probleemgezinnen opvangen, maar verrassend genoeg zijn de naslagwerken het daar niet over eens.

Forumgeheimtaal

Tot slot leken de surfende ouders soms regelrechte geheimtaal te spreken. Of wat dacht u van het volgende verslagje: 'Wat een blijdschap op mijn NOD! Negen maanden later konden we naar het ZH, en ondanks de verwekte BMH besloot de GYN tot een KS. Alles ging goed, ook de BV achteraf, met dank aan de VRVR.' *Ziekenhuis*, *baarmoederhals*, *gynaecoloog*, *keizersnede*, *borstvoeding* en *vroedvrouw* kon u nog wel ontcijferen, maar *NOD?* Het is een erg frequente forumafkorting voor *niet-ongesteldheidsdag*, ofwel de dag waarop de menstruatie doorkomt wanneer er geen bevruchting heeft plaatsgevonden. En voor wie de titel van het artikel nog steeds niet kan verklaren: koppels met een kinderwens proberen zo regelmatig mogelijk te *klussen*, om de kans op een *brusje* ('broertje of zusje') voor hun oudste kinderen te vergroten!

Els Hendrickx is doctoraatsbursaal Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven.

e-mail: Els.Hendrickx@arts.kuleuven.be

Interview

Bussen kappen, biezebijzen en koordjetrekken: Vlaamse dialectwoorden in verband met school en kinderspelen

EVELIEN VAN RENTERGHEM

Matthias Lefebvre en Tineke De Pauw zijn redacteur bij het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten (WVD), een woordenboekproject van de vakgroep Nederlandse taalkunde van de Universiteit Gent dat de dialectwoordenschat van West-, Oost-, Zeeuws- en Frans-Vlaanderen inventariseert en in kaart brengt. Onder begeleiding van professor Jacques Van Keymeulen schreven ze de nieuwste aflevering van het WVD over het thema 'School en kinderspelen'. Matthias hield zich vooral bezig met de woordenschat voor het schoolwezen, terwijl Tineke zich specialiseerde in de oude kinderspelen. We interviewden de redacteurs op 19 februari bij de presentatie van hun boek in het Zeeuws-Vlaamse Zaamslag.

Matthias, jij verzorgde het stuk over het thema school. Werd je tijdens het verwerken van de dialectwoorden teruggeworpen naar je eigen kindertijd?

Matthias: Neen, zeker niet. De meeste begrippen die in het boek behandeld worden, stammen uit een tijd waarin er nog broeders en zusters voor de klas stonden en de klas verwarmd werd door een *colonnestoof*, een soort kachel. De leerlingen schreven toen met een grif-fel op een lei, of doopten hun pen in de inktpot. Wie stout was of een domme opmerking maakte, kreeg ezelsoren opgezet en wie te veel babbelde, moest een lange tong rond zijn hals hangen. Dat is uiteraard allemaal van voor mijn tijd op de schoolbank. Het was onze bedoeling om de dialectwoordenschat van de eerste helft van de twintigste eeuw op te tekenen.

Het boek bevat een aantal leuke benamingen voor de kleuterschool. Kun je er een paar verklaren?

Matthias: Twee neutrale benamingen zijn *bewaarschool* en *fröbelschool*. *Bewaar* komt hier van het werkwoord

bewaren in de betekenis 'bewaken, zorgen voor, letten op' en slaat dus duidelijk op de taak van de kleuterjuf. *Fröbel* verwijst naar de Duitse pedagoog Friedrich Fröbel, die in de negentiende eeuw een belangrijke rol heeft gespeeld in de ontwikkeling en erkenning van de kleuter in het onderwijs. Er zijn in Vlaanderen ook enkele spottende benamingen voor de kleuterschool, zoals *kakschool*, *schijtschool*, *papschool* en *krutschool*. De eerste twee benamingen verwijzen naar de onzindelijkheid van jonge kleuters. Het element *pap* in *papschool* zinspeelt erop dat de kinderen van de kleuterschool nog veel pap eten, wat als typisch kindervoedsel wordt beschouwd. De *papschool* is dus de school van de 'papeters'. *Krut* in *krutschool* tot slot is waarschijnlijk hetzelfde als *krot*, een schertsende benaming voor 'een klein kind'.

Er is ook een hoofdstuk 'aanleg, karakter en gedrag'. Welke dialectwoorden komen daarin aan bod?

Matthias: Dat stuk gaat over types van leerlingen, zoals de domste leerling, de beste leerling, een ijverige leerling, het lievelingetje van de leerkracht, enzovoort.

Hierbij valt vooral op dat er veel meer benamingen zijn voor negatieve karaktereigenschappen zoals lui, stout, dom, vleierig, enzovoort dan voor positieve of neutrale adjectieven, zoals braaf en slim. Het lemma 'lievelingetje van de leerkracht' bijvoorbeeld is in bladzijden veel langer dan het lemma 'brave leerling'. Naast karaktereigenschappen komen er in dat hoofdstuk ook handelingen voor zoals spijbelen, spieken en influisteren.

Werd er dan vroeger op de lagere school veel gespijbeld?

Matthias: Neen, er werd niet zoveel gespijbeld op de lagere school. Kinderen respecteerden de uren waarop ze op school aanwezig moesten zijn. Er bestond wel oogstverlof, een speciaal schoolverlof voor kinderen van landbouwfamilies, zodat die op bepaalde tijdstippen van het jaar op de boerderij konden helpen. Daaruit zijn een aantal mooie woorden voor spijbelen voortgekomen, bijvoorbeeld *bussen maken* en *bussen kappen* in West-Vlaanderen. Die benamingen duiden op het feit dat de kinderen bundels hout moesten maken, denk maar aan het

verwante Engelse *bush* (struikgewas). Het hout werd niet in het bos gesprokeld, maar kwam van de met kreupelhout beplante wallen die vroeger elke akker en weide omzoomden. In Zeeuws-Vlaanderen kende men vooral de uitdrukking *achter de haag gaan/blijven/lopen/zitten*. Ook hier wordt verwezen naar de omzwervingen van de leerling buiten de schoolmuren. Het kind zat niet op de schoolbanken, maar liep achter de haag.

Het deel over het leven op school is minder omvangrijk dan het stuk over de kinderspelen. Hoe komt het dat er minder dialectwoorden over dit onderwerp bestaan?

Matthias: Daar zijn verschillende verklaringen voor te geven. Ten eerste is er de grote invloed van het Standaardnederlands in dit domein. De kinderen leerden op school de standaardtalige woorden om bepaalde voorwerpen of activiteiten te benoemen en zo geraakte het dialect sneller in de vergetelheid dan bijvoorbeeld bij de kinderspelen, waar het dialect minder of zelfs helemaal niet door een leerkracht gecorrigeerd werd. Het schoolgebeuren is bovendien een gereguleerde aangelegenheid. Het onderwijs

wordt centraal vanuit de overheid georganiseerd en ook dat heeft invloed op het gebruik van standaardtalige benamingen.

Zijn er nog andere redenen?

Matthias: Ook de frequentie waarmee een woord gebruikt wordt, heeft invloed op het taalgebruik: hoe frequenter een dialectwoord gebruikt wordt, hoe beter het bewaard blijft. Anders gezegd, als kinderen niet meer schrijven met griffel en lei, dan zal men veel minder over die zaken praten en dus ook minder de dialectwoorden gebruiken die ervoor bestaan. Bovendien tekenen wij het dialect op bij oudere mensen, die al lang van de schoolbanken af zijn. De kans dat zij zich de authentieke dialectwoorden voor het schoolgebeuren niet meer herinneren is dus veel groter dan voor voorwerpen uit de huiselijke sfeer. Daar komt nog bij dat deze mensen vaak kleinkinderen hebben die al helemaal geen dialect meer spreken en waarmee ze dus over de school praten in standaardtaal of tussentaal.

De meeste begrippen die in het boek behandeld worden, stammen uit een tijd waarin er nog broeders en zusters voor de klas stonden en de klas verwarmd werd door een colonnestoof, een soort kachel.

Tineke, jij hield je vooral bezig met de woordenschat rond kinderspelen. Waar heb je de inspiratie gehaald om de dialectwoordenschat voor die spelen op te vragen?

Tineke: Het bleek moeilijker dan verwacht om veel documentatie over traditionele kinderspelen te vinden. Gelukkig konden we gebruik maken van het werk *Kinderspel en kinderlust in Zuid-Nederland* uit 1902-1908. In dat zeventalige werk geven Alfons De Cock en Isidoor Teirlinck een beschrijving van allerlei kinderspelen uit die tijd. We gingen ons licht ook opsteken in het Mechelse Speelgoedmuseum, maar daar bleken slechts weinig aanknopingspunten met ons onderwerp te zijn.

Het boek focust inderdaad vooral op de oude spelen en minder op het speelgoed van toen. Hoe komt dat?

Tineke: In tegenstelling tot nu hadden kinderen vroeger weinig echt speelgoed. Daarmee bedoel ik zaken die speciaal voor een kinderspel geconstrueerd en verkocht werden, zoals een pop, een bal, een tol of knikkers. Dat soort speelgoed vinden we in musea terug. Daarnaast maakten de kinderen ook zelf speelgoed, zoals katapulten, hinkelblokjes en lappenpoppen. Die voorwerpen

deden een tijd dienst, waarschijnlijk tot ze kapot waren, en werden niet bewaard. Er is dus ook in een museum niets van terug te vinden, tenzij op afbeeldingen. Ten slotte werd ook veel gespeeld met alledaagse dingen, zoals zakdoeken, stokken en kikkers. De spelen die daarbij horen, zijn enkel via overlevering bewaard gebleven.

Hoe komt het dat veel van die oude kinderspelen vandaag niet meer gespeeld worden?

Tineke: Veel spelletjes ontstonden uit situaties die nu niet meer voorkomen. Zo vertelden informanten uit Zeeuws-Vlaanderen over hun spel op weg naar school. Die weg liep langs een laan met bomen, en daar speelden ze boomtikkertje: wie een boom vasthield, kon niet getikt worden. Je was natuurlijk wel verplicht om regelmatig een stukje verder te lopen, want men moest naar school, en zo bleef het spel spannend. Benamingen voor het spel waren *boomverloper* en *boomtikkertje*, het spreekt vanzelf dat die namen heel lokaal verspreid waren. Tegenwoordig worden kinderen meestal naar school gebracht, en hebben ze dus niet meer de kans om onderweg tikkertje te spelen. Daarnaast zijn ook veel terreinen verdwenen waar men kon spelen. Knikerspelen bijvoorbeeld werden traditioneel op een open plek met aangestampte aarde gespeeld, zodat men putjes kon maken in de ondergrond. Dat kon de speelplaats zijn, maar ook een boerenerf of de centrale ruimte tussen beluikhuisjes. Zulke plekken bestaan nu nauwelijks nog.

Veel oude spelletjes ontstonden uit situaties die nu niet meer voorkomen.

Is de dialectwoordenschat in verband met kinderspelen taalkundig interessant?

Tineke: Ja, er zijn een aantal taalkundige kenmerken die dikwijls terugkomen in de woordenschat. Veel dialectwoorden zijn bijvoorbeeld frequentatieven, werkwoorden die een herhaalde handeling of herhaalde gebeurtenis weergeven. Gewoonlijk zijn ze gebaseerd op een werkwoord dat beweging uitdrukt. Het is niet verwonderlijk dat dit woordtype vaak bij kinderspelen voorkomt, aangezien het vaak om een herhaalde handeling gaat. Enkele voorbeelden zijn *tikkeren*, *slingeren*, *kapperen*, *topperen*, *gleieren*, *fletteren*, *schijveren*, enzovoort. Een ander opvallend element is dat heel veel kinderspelen als benaming een verkleinwoord hebben, zoals *tikkertje*, *verstoppertje*, *pakkertje*, *krijgertje*, *wegduikertje*, *verstekertje*, *kruiwagentje*, *pompiertje*, *botertje wegen*, *koordje trek*, *belletje trek*, *soldaatje*, *dokertje*, enzovoort. Door het woord te verkleinen, wordt de betekenis afgezwakt. Het woord wordt als het ware op de (kleinere) kinderwereld geprojecteerd. Tot slot viel ook nog op dat sommige spelletjes genoemd zijn naar het lied dat erbij hoort,

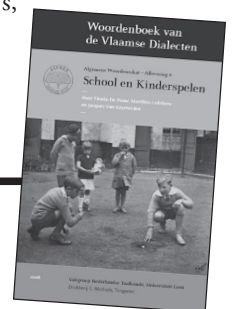
zoals *Schipper mag ik overvaren*? Sommige benamingen klinken ook zeer ritmisch, zoals *biezebijze* voor schommel of *giezegoezegaze* voor pinkelen, een verdwenen spel met gepunte stokken waarvan de regels wat lijken op honkbal.

Jullie hebben ook een aantal dialectkaarten gemaakt die nu in het Mechelse Speelgoedmuseum hangen. Staan die ook in het boek?

Tineke: Neen, in ons boek staan enkel dialectkaarten die het WVD-gebied bestrijken, dat is Oost-, West-, Zeeuws- en Frans-Vlaanderen. De kaarten die in het Speelgoedmuseum hangen, bevatten ook Brabantse en Limburgse dialectwoorden. We hebben ze ontwikkeld in samenwerking met onze collega's van het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* (WBD) en het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten* (WLD), die aan de universiteiten van Leuven en Nijmegen gemaakt werden. Ondertussen zijn die twee woordenboeken afgerond. Door de gegevens van WVD, WBD, WLD en het *Woordenboek van de Zeeuwse Dialecten* te combineren, hebben we voor een aantal kinderspelen de dialectwoordenschat van het hele zuidelijk Nederlandse taalgebied in kaart gebracht. Aan die kaarten is duidelijk te zien hoe populair deze spelen waren: ongeveer elk dorp heeft een benaming. Er bestaat veel dialectvariatie. Voor musea zoals het Mechelse Speelgoedmuseum bieden onze kaarten de kans om een aantal immateriële spelen zoals tikkertje of verstoppertje te visualiseren.

Het boek is rijkelijk geïllustreerd. Was het moeilijk om oude foto's over dit onderwerp te vinden?

Tineke: Vooral voor het onderwerp kinderspelen was het moeilijker dan we gedacht hadden. Mensen maakten vroeger vooral foto's van kinderen bij belangrijke gebeurtenissen, zoals hun eerste of plechtige communie. Foto's waarop kinderen gewoon aan het knikkeren of schommelen zijn, zijn vrij schaars. We hebben verschillende digitale beeldbanken doorplozen, maar vaak zonder resultaat. Gelukkig waren een aantal kinderen, waaronder mijn eigen zoon en een paar kinderen van collega's, bereid om een aantal spelletjes na te bootsen.

Tineke De Pauw, Matthias Lefebvre en Jacques Van Keymeulen, *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel III: Algemene woordenschat. Aflevering 6: School en kinderspelen*, Gent: Academia Press, 2009, ISBN 978 90 382 1392 7, 665 blz., 40 euro.

Vlamingen en Nederlanders: hoe goed verstaan ze elkaar?

LEEN IMPE

Zowel diachroon als synchroon beschouwd zijn Belgisch Nederlands en Nederlands Nederlands nauw verwante taalvariëteiten met een grote onderlinge verstaanbaarheid. Ondanks de vele onderlinge gelijkenissen bestaan er echter ook heel wat lexicale, syntactische, semantische en (vooral) fonetische verschillen tussen de twee nationale variëteiten van het Nederlands. Zoals de intralinguale ondertiteling van steeds meer Nederlandstalige tv-programma's in Vlaanderen en Nederland laat vermoeden, lijkt die variatie soms zelfs voor verstaanbaarheidsmoeilijkheden te zorgen. Is er nu voldoende overeenkomst tussen de Nederlandse taalvariëteiten, zodat verschillende groepen Nederlandstaligen zonder problemen met elkaar kunnen communiceren, of is er net zoveel variatie zodat er daadwerkelijk verstaanbaarheidsmoeilijkheden bestaan?

Belgisch Nederlands en Nederlands Nederlands: zoek de zeven verschillen

Wanneer sprekers van verschillende talen of taalvariëteiten met elkaar communiceren, schakelt de ene (veelal sociaal en economisch zwakste) groep vaak over op de taal of taalvariëteit van de andere groep, ofwel gebruiken beide sprekersgroepen een derde, gemeenschappelijke lingua franca, zoals het Engels. Dat hoeft echter niet altijd het geval te zijn; sprekers van voldoende nauw verwante talen of variëteiten, zoals Spaanse en Portugese Spaanstaligen, of Zweden, Noren en Denen, kunnen elkaar vaak onderling voldoende goed verstaan om ieder in zijn eigen variëteit met elkaar te communiceren. Binnen het Nederlandse taallandschap lijkt dat net zo te zijn. Verschillende groepen sprekers van het Nederlands – Vlamingen en Nederlanders, of West-Vlamingen en Antwerpenaars – kunnen elkaar vaak zonder (al te veel) problemen verstaan zonder te moeten overschakelen op een gemeenschappelijke taalvariëteit, in casu het Standaardnederlands.

Naast die onderlinge gelijkenissen bestaan er echter ook heel wat talige verschillen tussen de variëteiten van het Nederlands, afhankelijk van onder meer het gebruikte register of de regio waar de variëteit wordt gesproken. Over die linguïstische variatie in het Nederlandse taalgebied is de jongste decennia verbazingwekkend veel descriptief en sociolinguïstisch onderzoek verricht. Centraal daarbij stonden vaak de convergentie versus divergentie van Belgisch en Nederlands Nederlands en de 'expansie' van Vlaamse tussentaal. Verschillende studies hebben vastgesteld dat het Nederlands in Vlaanderen op het meest formele niveau, vooral vanuit lexicaal perspectief, steeds dichterbij het Nederlandse Nederlands aan gaat sluiten (Grondelaers et al., 2001). Het informele Belgisch Nederlands volgt daarentegen een divergerende trend. Vlamingen kiezen als gesproken omgangstaal steeds vaker voor 'hun' tussentaal (Goossens, 2000), die steeds minder lijkt op zijn Noord-Nederlandse pendant en die volgens De Caluwe (2002:58) zowaar bezig is aan een 'autonome Vlaamse informele standaardisering'.

Desalniettemin is er tot nog toe al even verbazingwekkend weinig onderzoek verricht naar de communicatieve consequenties van deze variatie: is de divergentie van die aard dat de gesproken talen van beide nationale variëteiten steeds minder onderling verstaanbaar zijn, en is Vlaamse tussentaal ondertussen al geëvolueerd tot een *algemeen verstaanbare* nieuwe Vlaamse omgangstaal? Het feit dat steeds meer Vlaams-Nederlandse tv-programma's intralinguaal ondertiteld worden (Vandekerckhove, 2007), kan een teken aan de wand zijn. De Vlaamse omroep ondertitelt de Nederlandse serie *Baan-tjer*, en in Nederland gebeurt hetzelfde met het Vlaamse *Flikken* en *Spoed*. Ook binnen Nederland en Vlaanderen gebeurt het dat (vooral bepaalde niet-standaardtalige) Nederlandse variëteiten in het Nederlands worden ondertiteld. Die ondertiteling laat alvast vermoeden dat Nederlandstaligen elkaar steeds minder goed blijken te verstaan (Hendrickx, 2003). Maar is dat ook zo?

Onderzoeksvragen en methodologie

Hoe zit het nu echt met de onderlinge verstaanbaarheid van Vlaamse en Nederlandse variëteiten? Is de toenemende intralinguale ondertiteling inderdaad symptomatisch voor (groeierende) communicatieproblemen tussen verschillende groepen Nederlandstaligen? En als er sprake is van begripsproblemen in de Lage Landen, zijn de verstaanbaarheidsrelaties dan symmetrisch of asymmetrisch? Dus, hebben Vlamingen bijvoorbeeld meer problemen om Nederlanders te verstaan dan omgekeerd?

Om een antwoord te vinden op die vragen en daarmee ook de 'verstaanbaarheidsstructuur' van het Nederlandse taalgebied op een wetenschappelijke manier in kaart te kunnen brengen, werd een grootschalig computergestuurd verstaanbaarheidsexperiment ontwikkeld. De test bevatte twee paradigma's: een lexicale decisietaak waarbij reactietijden werden gemeten en, als controletaak, een semantische identificatietaak waarbij luisteraars een correct synoniem of correcte omschrijving van een reeks woorden moesten herkennen.

Ongeveer 600 Vlaamse en 400 Nederlandse derdegraadsleerlingen secundair onderwijs (dat zijn leerlingen uit de laatste twee klassen) namen deel aan de verstaanbaarheidstest. Alle leerlingen volgden een richting ASO (algemeen secundair onderwijs) of VWO (voortgezet wetenschappelijk onderwijs), en werden geselecteerd uit telkens drie geografisch verspreide scholen in vier Vlaamse en vier Nederlandse provincies. In Vlaanderen werden de proefpersonen geselecteerd uit West-Vlaamse, Brabantse, Antwerpse en Limburgse scholen; de Nederlandse proefpersonen werden geselecteerd uit scholen in Groningen, de Randstad, Noord-Brabant en Limburg.

In de eerste lexicale decisietaak kregen de proefpersonen een woordenlijst van bestaande en verzonden woorden aangeboden, ingesproken in tien verschillende Nederlandse taalvariëteiten. We hebben bij de keuze van die variëteiten de taalkundige variatie van het Nederlandse taalgebied zo goed mogelijk tot haar recht laten komen: we selecteerden een Nederlandse en een Vlaamse realisatie van de standaardtaal, en vier (zowel centrale als perifere) regionale variëteiten uit beide landen. De centrale regionale variëteiten werden gekozen in de gebieden die toonaangevend heten te zijn voor de respectieve nationale variëteiten: de Randstad in Nederland en het centrale Brabantse gebied in Vlaanderen. In Vlaanderen selecteerden we daarnaast een regionale variëteit uit Antwerpen, West-Vlaanderen en Limburg, terwijl in Nederland variëteiten uit Noord-Brabant, Groningen en Limburg werden gekozen.

De luisteraars kregen de taak om na het horen van elk woord zo snel mogelijk te beslissen of dat woord al dan niet een bestaand Nederlands woord was, waarbij de accuraatheid en reactiesnelheid werden gemeten waarmee ze de verschillende Nederlandse variëteiten correct evalueerden en verstonden. Hoe sneller hun reactie, hoe beter de verstaanbaarheid van het woord en, bij uitbreiding ook, van de taalvariëteit waarin het woord was ingesproken.

Om te controleren of de antwoorden van de proefpersonen uit de eerste taak ook daadwerkelijk hun effectieve verstaanbaarheid van de stimuluswoorden reflecteerden, werd hun ook een tweede test aangeboden. In die test kregen de proefpersonen alle bestaande woorden uit de lexicale decisietaak opnieuw te horen, waarbij ze telkens zo snel mogelijk moesten beslissen welke van twee mogelijke alternatieven het best de betekenis van het woord in kwestie weergaf. Enkel van die woorden die de proefpersonen in beide taken correct beantwoordden, konden we met zekerheid stellen dat ze ook correct begrepen waren.

Resultaten

Het beperkte bestek van dit artikel laat ons slechts toe een tipje van de sluier op te lichten; de hier gepresenteerde resultaten belichten de onderlinge verstaanbaarheid *tussen* Vlamingen en Nederlanders. Hoe het zit met de onderlinge verstaanbaarheid *binnen* Vlaanderen en Nederland laten we hier buiten beschouwing.

Een vergelijking van de mate waarin Vlamingen Nederlanders en Nederlanders Vlamingen begrijpen, levert, zowel op fonologisch als op lexicaal vlak, meteen enkele interessante bevindingen op. Wanneer Vlaamse of Nederlandse proefpersonen werden geconfronteerd met woorden ingesproken in een Belgisch Nederlands versus Nederlands Nederlands *accent*, mag het geen verrassing heten dat beide sprekersgroepen (al dan niet significant) minder moeite hadden met (dus: sneller reageerden op) het correct verstaan van woorden in hun eigen nationaal accent dan van woorden in het accent van de andere taalgemeenschap (tabel 1). Wanneer we vervolgens vergelijken hoe snel Vlamingen en Nederlanders correct de woorden begrepen die zijn ingesproken in een accent uit hun Nederlandstalige buurland, duikt echter een opmerkelijke asymmetrie op in de onderlinge verstaanbaarheid tussen Vlaanderen en Nederland. Een regressieanalyse toont aan dat de interactie tussen de factoren 'afkomst proefpersoon' en 'eigen versus niet-eigen nationaal accent' duidelijk significant is. Het gewicht helt daarbij over naar Vlaamse kant: gemiddeld verstaan Vlamingen sneller woorden met een Nederlands Nederlands accent dan omgekeerd het geval is.

	eigen nationaal accent (milliseconden)	niet-eigen nationaal accent (milliseconden)	eigen versus niet-eigen accent (p, t-test)	Vlaanderen versus Nederland (p, 2-way anova)
Vlaamse proefpersonen	1322,31	1325,09	0,09309	<2.2e-16
Nederlandse proefpersonen	1275,31	1312,94	<2.2e-16	

Tabel 1: Onderlinge verstaanbaarheid op nationaal niveau (accent): gemiddelde reactietijden (milliseconden) en p-waarden (t-test, 2-way anova, statistische significantie <.05)

Niet alleen de woordaccenten, maar ook het *lexicon* wijst op asymmetrie. Tabel 2 geeft de reactiesnelheden van de Vlaamse en Nederlandse proefpersonen bij het evalueren van *binationale* woorden, woorden die even typisch zijn in Vlaanderen als in Nederland (zoals 'aandacht'), en *nationale* woorden, hetgeen typisch Vlaamse (zoals 'kotmadam') of typisch Nederlandse woorden (zoals 'gozer') zijn. Beide groepen informanten afzonderlijk begrepen, niet verwonderlijk, sneller correct binationale dan nationale stimuli. Ook hier brengt een vergelijking van hoe snel Vlamingen en Nederlanders correct nationale woorden uit de andere taalgemeenschap verstonden een significant verschillende, asymmetrische verstaanbaarheidsrelatie aan het licht. Consistent met de bevindingen op fonologisch vlak, zijn het opnieuw de Vlamingen die opmerkelijk sneller typisch Nederlands Nederlandse woorden correct herkennen dan vice versa.

	binationale woorden (milliseconden)	nationale woorden (milliseconden)	binationale versus nationale woorden (p, t-test)	Vlaanderen versus Nederland (p, 2-way anova)
Vlaamse proefpersonen	1202,58	1216,53	2,585e-06	2.59e-13
Nederlandse proefpersonen	1222,82	1276,87	<2.2e-16	

Tabel 2: Onderlinge verstaanbaarheid op nationaal niveau (lexicon): gemiddelde reactietijden (milliseconden) en p-waarden (t-test, statistische significantie <.05)

Vreemd... Of toch niet?

De resultaten van dit onderzoek wijzen zowel vanuit fonologisch als lexicaal perspectief in dezelfde richting: de onderlinge verstaanbaarheid tussen Vlamingen en Nederlanders is asymmetrisch, in die zin dat de Vlaming beduidend makkelijker typisch Noord-Nederlands verstaat dan andersom.

Die resultaten worden een pak minder vreemd wanneer we ze kaderen in de (historisch) taalpolitieke situatie van de Lage Landen. Sinds het einde van de negentiende eeuw, toen Vlaanderen taalpolitieke aansluiting vond bij Nederland (Van Hout et al., 1999), heeft de standaardtaal zoals die toen werd gesproken door de Nederlandse

elite lange tijd model gestaan voor het taalgebruik van de Vlaming. De laatste 70 jaar heeft die Noord-Nederlandse talige hegemonie weliswaar weer aan kracht ingeboet, maar dat neemt niet weg dat het traditioneel gezien Vlaanderen is dat normatief georiënteerd is (geweest) op Nederland, in plaats van andersom. Het zijn dus ook hoofdzakelijk de Vlamingen die vertrouwd zijn geraakt met Nederlands

Nederlandse accenten en woorden, in plaats van omgekeerd. En die grotere vertrouwdheid vertaalt zich vandaag, zo blijkt uit deze studie, in een grotere verstaanbaarheid.

Literatuur

De Caluwe, J. (2002). Tien stellingen over functie en status van tussentaal in Vlaanderen. In: J. De Caluwe, D. Geeraerts en S. Kroon (red.), *Taalvariatie en taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen*. Antwerpen: Garant, blz. 57-67.

Goossens, J. (2000). De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen. In: *Ons Erfdeel*, 43/1, blz. 2-13.

Grondelaers, S., H. van Aken, D. Speelman & D. Geeraerts (2001). Inhoudswoorden en preposities als standaardiseringsindicatoren. De diachrone en synchrone status van het Belgische Nederlands. In: *Nederlandse Taalkunde*, 6, blz. 179-202.

Hendrickx, R. (2003), 'Wat zegt ie?', In: J. Stroop (red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Bert Bakker, blz. 74-81.

Vandekerckhove, R., De Houwer, A. en A. Remael (2007). 'Intralinguale ondertiteling op de Vlaamse televisie: een spiegel voor de taalverhoudingen in Vlaanderen?' In: D. Sandra et al. (red.), *Tussen taal, spelling en onderwijs*. Gent, Academia Press, blz. 71-83.

R. Van Hout et al. (1999), 'De uitspraak van het Standaard-Nederlands: variatie en varianten in Vlaanderen en Nederland'. In: E. Huls en B. Weltens (red.), *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie* (Delft), blz. 183-196.

Leen Impe is doctoraatsstudente aan de K.U.Leuven. Als lid van de onderzoeksgroep Quantitative Lexicology and Variational Linguistics werkt ze momenteel op een VNC-project over de onderlinge verstaanbaarheid van taalvariëteiten in de Lage Landen.

e-mail: Leen.Impe@arts.kuleuven.be

Consultantees: de crisis nog niet voorbij

KARL HENDRICKX

In deze tijden van economische crisis zullen heel wat bedrijven elke euro die ze willen uitgeven twee keer omdraaien. Niet-noodzakelijke uitgaven worden geschrapt. Dure consultants die menen nog steeds weg te komen met ronkende rapporten vol nietszeggende abstracte woorden, passen maar beter op. En toch lijkt het vage maar imponerende jargon dat in bepaalde consultancykantoren gedijt, onuitroeibaar. Een vervolg op mijn taaldossier 'Vaag graag' van twee nummers geleden.

Consultantees

Ambtenaren en juristen waren jarenlang de kop van jut voor communicatie- en taaladviseurs. Ze schreven nodeloos moeilijk en vooral vreselijk ouderwets. Ze klonken uit de hoogte, afstandelijk en onpersoonlijk. Hun teksten waren door de naamwoordstijl droog, saai en uitermate abstract. Dringend bijscholen dus.

De laatste jaren krijgt echter een nieuwe beroepsgroep steeds meer kritiek op zijn taalgebruik: de consultants. Consultants worden door bedrijven voor allerlei domeinen ingehuurd en meestal ronden zij hun werkzaamheden af door middel van een – al dan niet omvangrijk – verslag waarin het bedrijf de conclusies en aanbevelingen kan lezen. Steeds vaker hoor je de kritiek dat die conclusies en aanbevelingen allesbehalve leesbaar zijn. Ze zijn opgesteld in een duur klinkend maar onbegrijpelijk jargon en zijn van een dusdanige abstractie dat het bedrijf in kwestie vaak geen besef heeft van wat het nu concreet in zijn werkwijze moet aanpassen.

Een mooi voorbeeldje dat ik kreeg toegestopt:

Het voornaamste doel van de aanbevelingen die werden geformuleerd, is de doeltreffendheid en de doelmatigheid van het proces te verbeteren. Er werd dus bijzondere aandacht besteed aan de beheersinformatie en beheersfuncties. In die geest werd eveneens een ontwerp van verbetering van de bestuursovereenkomst uitgewerkt om er een werkelijk instrument van te maken om het proces globaal te beheersen. Inzonderheid zullen de doelstellingen van het contract kwalitatief moeten worden verbeterd om zo te komen tot werkelijke algemene doelstellingen voor het betrokken proces en om deze te concretiseren in een strategie, doelstellingen en operationele plannen. Rekening houdend met de zwakke punten die bij de audit werden vastgesteld, zal het beheersinformatiesysteem vervolgens aanzienlijk worden verbeterd om er een beheersinstrument van te maken dat het hele proces kan bestrijken en dat het mogelijk maakt de verwezenlijking van de doelstellingen op te volgen.

Wie zich hier ook maar iets concreets bij kan voorstellen, verdient een prijs. Of een vast contract als consultant bij een groot kantoor. Dergelijk *consultantees* munt uit in vage en lege termen (*het proces, een beheersinstrument*), quasi-synoniemen die een repetitief crescendo-effect sorteren (*beheersinformatie, beheersfuncties, beheersinformatiesteem, beheersinstrument*), die op hun beurt gecombineerd worden met subjectieve, kwalificerende adjectieven (*voornaamste doel, bijzondere aandacht, werkelijk instrument, globaal beheersen, kwalitatief verbeteren*). Opnieuw wordt er vaak met een soort crescendo-effect gewerkt: *kwalitatief verbeteren* om te komen tot *werkelijke algemene* doelstellingen, vervolgens *aanzienlijk verbeteren* om het *hele* proces te bestrijken.

Crescendo

Het zijn vooral die kleurende adjectieven en bijwoorden die de tekst gezag en kracht laten uitstralen en de indruk geven van actie en dynamiek. Dat wordt nog versterkt door het geregelde gebruik van bijzinnen van doel en gevolg: *om ervan te maken, om zo te komen tot, om deze te concretiseren* ... Doordat de adjectieven echter worden gecombineerd met nietszeggende, abstracte substantieven, ontstaat het typische vervreemdende effect dat de niet-ingewijde lezer bij de lectuur van een dergelijke passage ervaart: 'Oké, dankzij de *bijzondere* aandacht zal de kwaliteit *aanzienlijk* worden verbeterd, mooi zo! Maar de aandacht waarvoor juist en de kwaliteit waarvan nu weer? De aandacht voor de *beheersinformatie* en de kwaliteit van het *beheersinformatiesteem*? Ahh...'

Bovendien wordt de leesbaarheid van de tekst bemoeilijkt door de complexe formulering: de zinnen zijn lang en bevatten heel veel kleine, vaak nutteloze, preciseringen, die duidelijk invloed van het Frans verraden: de aanbevelingen *die werden geformuleerd*, de zwakke punten *die bij de audit werden vastgesteld*, doelstellingen *voor het betrokken proces*.

Verder zijn er uiteraard de vaktermen en het modieuze, liefst Engels klinkende jargon, dat meteen het kaf (de *ignoranti*) van het koren (de *incrowd*) scheidt. Enkele voorbeeldjes:

Die doelstellingen zouden moeten voortvloeien uit een risicoanalyse. Het voordeel van die techniek is dat ze een stramien uitzet voor reflectie en eenvormige reporting en dat op te lossen problemen en de gepaste oplossingen erin naar voren komen.

De beheerscontroleur heeft een monitoringsysteem ingesteld voor de managementplannen van de voorzitter. Dat systeem werd vervolgens ter beschikking van de directeurs-generaal gesteld. De meerderheid ervan heeft dit systeem echter niet gebruikt, zodat de managementplannen dus niet worden opgevolgd door een regelmatig systeem van indicatoren die door de partijen in kwestie zijn gevalideerd.

Doelstellingen, risicoanalyse, reflectie, reporting, monitoring; indicatoren, valideren...

En dit zijn nog heel gematigde fragmenten waarin het aantal Engelse woorden beperkt is. Toch valt het aantal vaktermen meteen op. Als je die dan nog eens combineert met de vage uitdrukkingen uit de bovenstaande zinnen, heb je meteen de juiste

cocktail voor een ronkend maar onverstaanbaar rapport. Ik kan het niet laten om nog een wat langere passage mee te geven:

De organisatie van de monitoring en de methode voor risico-analyse zoals beschreven in het voorontwerp van handleiding vertonen een aantal kenmerken die tegemoet kunnen komen aan de behoeften van de onderneming.

De cartografie van de opdrachten levert een stuurinstrument op voor de planning. Het globale beeld dat ze over de stand van de uitgevoerde, lopende of reeds geprogrammeerde activiteiten en over de uitgevoerde analyses geeft, maakt het mogelijk de voortgang van de risicoanalyses en de graad van afdekking van de activiteiten op te volgen.

De gevraagde evaluatie van de risico's is een globale evaluatie van het niveau van de risico's per categorie die overeenstemt met de activiteiten van de organisatie. Deze evaluatie gebeurt op pragmatische wijze, op basis van waarneembare elementen zoals de risicofactoren, belangrijke disfuncties of incidenten.

De methode is vanuit twee oogpunten evolutief. Vooreerst vanuit intern oogpunt, want de vragen die voor de evaluatie moeten worden gesteld, zijn enkel illustratief en dus niet-exhaustief. Al doende zal blijken welke vragen het meest relevant zijn in verhouding tot de activiteiten en de methode zal verrijkt worden met nieuwe indicatoren naarmate het personeel meer ervaring opdoet. Vervolgens vanuit extern oogpunt, want de benadering moet de vooruitgang integreren die de cliënten boeken bij de analyse van hun eigen risico's. De basisvraag heeft betrekking op het niveau van de residuele risico's in elk van de optieken die onder de activiteiten van de organisatie valt.

Ook hier valt het gebruik van vaktermen op (*monitoring, risico-analyse, residuele risico's*), samen met bijna verzonnen opgeblazen termen – die in deze context zelfs geen vaktermen zijn – zoals *cartografie, evolutief* – in combinatie met heel abstracte termen (*een aantal kenmerken, het globale beeld, een globale evaluatie op basis van waarneembare elementen, elk van de optieken*). Tegelijk worden werkwoorden en zinsconstructies gebruikt die het geheel een bepaalde vaart geven: *tegemoetkomen, opleveren, mogelijk maken de voortgang op te volgen, vooreerst, zal blijken, vervolgens*.

Gebrek aan samenhang

Wat in dit geval ook opvalt – maar dit is niet noodzakelijk een kenmerk van managers- en consultantstaal in het algemeen – is de ontbrekende samenhang tussen de alinea's. Er worden tussen de alinea's weinig of geen verbindingswoorden gebruikt. Alleen binnen de alinea's wordt de chronologie geschetst. Ook de topic-zinnen van de alinea's (de eerste zin die de stelling moet weer-geven die in de alinea zal worden uitgewerkt), knopen niet aan bij het voorgaande. Zo begint de tweede alinea over *opdrachten*, terwijl dat woord noch dat concept in de vorige alinea aan bod is gekomen. De derde alinea begint over een *evaluatie* van risico's, die misschien verwijst naar de *analyse* van de risico's uit de vorige alinea. Afwisseling bij technische termen wordt echter ten zeerste afgeraden, net om de coherentie te garanderen. En de laatste alinea heeft het plots over een *methode*. Ook die lijkt te verwijzen naar de evaluatie / analyse van de risico's uit de voorgaande alinea. Dat gebrek aan expliciete aanduiding van de samenhang tussen de alinea's draagt bij tot de onbegrijpelijkheid van de hele tekst.

Spelletjes

Dat een aantal mensen in de *business* begrepen hebben dat ze met een dergelijke aanpak in een economische crisis niet veel succes meer zullen boeken, blijkt uit reacties die je her en der op het web vindt. Vaak wordt er op een ludieke manier tegen het jargon geprotesteerd. Zo heb je sites waar de computer meteen kant-en-klare zinnen produceert om een zo onbegrijpelijk maar chic mogelijk verslag te creëren. De *Web Economy Bullshit Generator* viert zelfs al zijn tiende verjaardag (<http://www.dack.com/web/bullshit.html>). De site genereert met een druk op de knop telkens nieuwe amusante combinaties uit enkele vaste woordenlijstjes: *reintermediate robust partnerships, extend cutting-edge models, iterate one-to-one action-items, optimize collaborative e-services* en ga zo maar door.

Elders melden enkele consultants dat ze tijdens vergaderingen bingokaartjes met lijstjes woorden als *synergie* en *proactief* hadden waarop ze het gebruik van die woorden tijdens de vergaderingen aanvinkten. Als je genoeg had aangevinkt, kon je opspringen en *bingo!* roepen, zodat iedereen meteen wist dat de vergadering aan het afdrijven was naar betekenisloos geleuter.

In *Why business people speak like idiots* (Free Press, 2005) analyseren Brian Fugere, Chelsea Hardaway en Jon Warshawsky, drie

voormalige consultants bij een van 's werelds grootste kantoren, amusante tips om het irritante jargon te vermijden, op basis uiteraard van hilarische voorbeelden van *businessstalk*. Recent nog waarschuwde ook Sara Brouckaert in *Ad Rem* ervoor: 'de meest spontane babbelaars, de vlotste sprekers aan de toog of bij een receptie, ze kunnen veranderen in welhaast onbegrijpelijke wauwelaars zodra ze naar zakelijk taalgebruik moeten overschakelen' (*Ad Rem*, 22, 4, 1).

Op een Nederlandse website die beginnende ondernemers wil helpen, wordt zelfs voor die ondernemers een vertalend woordenlijstje gegeven van het 'managersjargon', met ook hier prachtige beeldspraak. Wist u dat een *sunset doen* wil zeggen dat je een kansloos project langzaam laat doodbloeden? En na *vergaderen, samenkomen, samenzitten* volstaat nu *zitten* om aan te geven dat een vergadering nodig is: *Gaan we hierover even zitten?* (<http://www.mkbservicedesk.nl>)

Toch wordt hier en daar al een nuchtere conclusie getrokken. Volgens Teun van Aken, organisatieadviseur en parttime lector career development aan de Fontys Hogescholen, hebben vooral de vlotte jongens die op de golven van de hype het vak zijn binnengezeild de laatste jaren klappen gekregen. 'Dat zijn de mensen die wolligheid en moeilijk taalgebruik als advies verkopen. De hardere adviseurs die adviseren op basis van gedegen economische en technische inzichten, die zitten nog wel goed, aldus de consultant' (in een interview onder meer op www.mt.nl).

Misschien zal de economische noodzaak meer effect hebben dan allerlei opleidingen communicatie om te komen tot een eenvoudiger en toegankelijker taal.

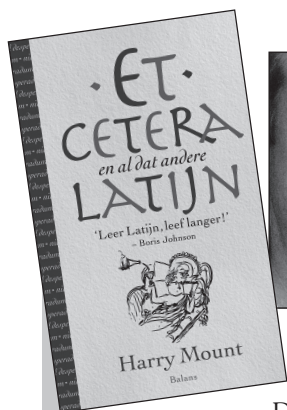
Karl Hendrickx is taaladviseur bij het Rekenhof en docent rechtstaal-beheersing aan de Universiteit Antwerpen.

e-mail: HendrickxK@ccrek.be

Te boek

Levend Latijn

FILIP DEVOS

Den magistraal boek. Dat is het minste wat je kunt zeggen van *Et Cetera en al dat andere Latijn* van de Britse schrijver en journalist Harry Mount. In een vertaling van Floor Kist verscheen het oorspronkelijk Engelstalige *Amo, amas, amat... and all that. How*

to become a Latin lover nu ook in het Nederlands.

De Engelse versie werd eind 2006 een ware bestseller. En terecht.

Voetbalster David Beckham heeft drie van de negen tatoeages op zijn lichaam in het Latijn staan, al heeft de man nooit Latijn gevolgd op school. Eentje ervan luidt: *Ut Amem et Foveam* ('Dat ik moge beminnen en koesteren'). Latijn is overall, zegt Harry Mount (zelf classicus van opleiding), en dat vormt een van de leidraden in zijn boek.

Het is, aldus de auteur, 'de bedoeling om Latijn leren zo aangenaam mogelijk te maken, zodat je de beginselen ervan gemakkelijk oppikt zonder het gevoel te krijgen een elfjarige jongen te zijn met een lange zomeravond vol vervoegingen en verbuigingen voor de boeg, die weer eens allemaal uit het hoofd moeten worden geleerd.'

Het boek is duidelijk geschreven voor een ruim publiek (ook mensen die nooit Latijn hebben gehad) en stelt naast de Latijnse taal ook de cultuur van de Romeinen centraal. In het eerste luik komen onder meer aan bod: naamvallen, veel verbuigingen en vervoegingen, woordvolgorde, etymologie, gerundivum, trappen van vergelijking, woordsoorten, lijstjes met voorzetsels en voegwoorden, stijlfiguren, Latijnse vaste uitdrukkingen. Tot het domein van de cultuur horen stukjes over de muzen, de architectuur, de literatuur, de goden, de heuvels van Rome, Latijnse liturgie, Romeinse keizers en 'hun grootste hits', data, cijfers, maten en gewichten, enzovoort. Mount wisselt de grammatica, die hij vooral

in lijstjes presenteert, af met anekdotes, die dan weer in verhaaltjes worden gegoten. Met DICC (Eng. *dick* 'penis') onthoudt de auteur Dorisch, Ionisch, Corinthisch en Composiet, de vier types zuilen van Romeinse gebouwen. Een beetje van de hak op de tak, maar met taal en cultuur als rode draden.

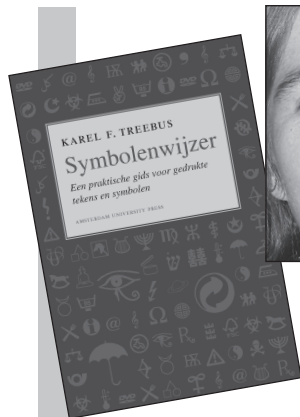
Het geheel is doorspekt met literaire en andere citaten. Zo ontbreekt het leuke fragment rond 'Romanes eunt domus' uit de film *Life of Brian* met John Cleese niet. Toch moeten we twee minder positieve kanttekeningen (*caveats*) vermelden. Enerzijds is in dit boek geen register opgenomen, wat zowel eventueel opzoekwerk (waar vind ik dat lijstje van Romeinse goden of werkwoord-tijden?) als verwijzingen (waar worden ze nog meer behandeld?) bemoeilijkt. Anderzijds is *Et Cetera* haast uitsluitend gefocust op de invloed van het Latijn in de Angelsaksische wereld, in het bijzonder de wereld rond Mount zelf. Dat impliceert enerzijds dat het randje van de persoonlijke anekdotiek soms overschreden wordt (wie heeft iets aan de beschrijving van alle leraars Latijn die de auteur ooit gehad heeft?). Anderzijds gaan bij de vertaling naar het Nederlands heel wat culturele referenties naar die Angelsaksische wereld verloren. Hier had de vertaler met veel meer voetnoten de tekst toegankelijker kunnen maken. Zo weten we wel voor wie Diana en Camilla staan (Mount maakt er herhaaldelijk Latijnse voorbeeldzinnnetjes mee, zoals *Prinses Diana bleef zeggen dat M16 haar trachtte te vermoorden*), maar vele namen zeggen de Nederlandstalige lezer weinig of niets. Kortom: door het gebrek aan annotaties gaan heel wat informatie en humor verloren. Niettemin is dit boek – dat afsluit met een warm pleidooi voor meer Latijn en meer Latijnse grammatica in het onderwijs – een leuk en vermakelijk *vademecum* geworden.

Harry Mount, *Et Cetera en al dat andere Latijn*. Amsterdam: Balans, 2008, ISBN 978 90 5018 942 2, 269 blz., 17,50 euro.

Te boek

In woord en beeld

NATALIE HULSEN

Wist u dat de cedille (*ç*) een Spaanse uitvinding is, en dat er pas sinds 1464 een punt op onze letter *i* prijkt? Weet u hoe het komt dat de letter *I/ij* nooit een plaats in ons alfabet heeft gekregen? En wat is er zo bijzonder aan de Duitse *ringel-s* (*ß*)? Als u niet meteen een antwoord op deze vragen hebt, haal dan zeker *Symbolenwijzer* van Karel F. Treebus in huis. Deze klepper van 458 bladzijden mag u gerust beschouwen als hét standaardwerk op het gebied van gedrukte tekens en symbolen.

In het dagelijkse leven komen we vaak tekens en symbolen tegen. U hoeft daarvoor zelfs uw huis niet te verlaten. Denkt u maar aan de pictogrammen van het weerbericht in uw krant (vb. parapluutje voor 'regen', enkel wolkje voor 'licht bewolkt'), wasvoorschrifttekens op kledingetiketten, logo's van winkelketens in reclamefolders enz. *Symbolenwijzer* verzamelt deze en nog meer alledaagse symbolen. Naast deze alledaagse tekens komen ook symbolen uit de meest uiteenlopende vak- en wetenschapsgebieden aan bod: van wiskunde over religie en magie tot muziek en cartografie. Zelfs historische symbolen hebben er hun plekje, zoals middeleeuwse afkortingen en veranderde valutatekens. In negentien hoofdstukken komen deze vakgebieden aan bod. Voor u daar aan toe bent, presenteert de auteur eerst nog een algemene inleiding, een overzicht van algemene tekens en enkele uitgebreide en zeer leerrijke hoofdstukken over taal, schrift en alfabet, en cijfers in getallen.

Dat de *Symbolenwijzer* niet gewoon een verzameling is van symbolen, bijeengebracht in een boekje, blijkt uit de uitgebreide en nuttige informatie die je krijgt. Zo wordt elk teken netjes en duidelijk afgebeeld. Ook de betekenis en het praktische gebruik worden zorgvuldig beschreven. De auteur reikt bovendien voor heel wat tekens alternatieven en synoniemen aan. Vaak geeft hij

ook de niet-Nederlandse of wetenschappelijke naam (vb. <colon> bij dubbelpunt). En wat het geheel nog interessanter en leerrijker maakt, is dat u er de verhalen achter heel wat tekens te lezen krijgt: hoe zijn ze ontstaan? Vaak gebruiken we ze immers gewoon zonder erbij na te denken. Zo lees je dat de cedille, hierboven al vermeld, oorspronkelijk een kleine letter *z* onder de *C* was die aangaf dat de uitspraak van die *C* veranderde van *k* in *s*. Een Franse drukker nam die *Ç* eind 16de eeuw over uit het Spaans van die tijd. De cedille is intussen niet meer terug te vinden in het Spaans. Je komt ook te weten dat het bekende apenstaartje of @ van oorsprong een Amerikaans teken voor <at> (ten bedrage van) was. Leuk toemaatje is de uitweiding over de namen die het teken wereldwijd toebedeeld krijgt. Daaruit blijkt dat het staartje niet steeds dat van de aap is. Zo noemen Duitsers het *Schweinekringel* ('varkenskrul'), spreekt men in Finland van *hirrenhäntä* ('muizenstaart') en houden de Zweden en Denen het op <snabel-a> ('olifantsslurf').

Om makkelijk je weg in dit werk te vinden heeft de auteur helemaal achteraan een gedetailleerd register opgenomen. Aan de hand van een uitgebreid gamma trefwoorden kun je het gewenste symbool heel makkelijk opzoeken. Net voor het register staat ook nog een verklarende woordenlijst waarin alle vaktermen, onvermijdelijk – maar niet overdreven en zeker niet storend – in een standaardwerk als dit, netjes verklaard worden. Een verwijspijltje bij de betreffende termen in het boek brengt u ernaartoe.

Kortom, in de *Symbolenwijzer* vindt u ontzettend veel informatie, in woord en natuurlijk ook in beeld. Een aanrader!

Karel F. Treebus, *Symbolenwijzer. Een praktische gids voor gedrukte tekens en symbolen*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007, ISBN 978 9053 568 20 0, 458 blz., 39,50 euro.

Te boek

Woordenboek Surinaams Nederlands

FILIP DEVOS

Taal bestaat bij de gratie van variatie.' Dit motto gaf Renata de Bies haar in de Prisma-reeks van Het Spectrum verschenen *Woordenboek Surinaams Nederlands* mee. In de nieuwe uitgave probeert ze voor het eerst op een 'lexicologisch verantwoorde wijze' de Surinaams Nederlandse woordenschat te inventariseren. Het boek telt tussen 4500 en 5000 trefwoorden, stukken meer dus dan de ongeveer vijfhonderd Surinaams Nederlandse woorden die in de laatste editie van het *Groene Boekje* opgenomen zijn.

Renata de Bies is als neerlandica verbonden aan de Anton de Kom Universiteit in Paramaribo. Ze promoveerde in 1994 aan de universiteit van Antwerpen op een proefschrift over de standaardisatie van het Nederlands in Suriname. Eerder publiceerde ze het *Woordenboek van de Surinaamse Bijdrage aan het Nederlands* (WSBN), een lijst van 5000 woorden waar ze tien jaar lang aan gewerkt had.

'Het Surinaams-Nederlands is het natiolect [...] (de nationale variëteit) van het Algemeen Nederlands gesproken in Suriname en door Surinamers,' aldus De Bies. Naast het Nederlands Nederlands (NN) en het Belgisch Nederlands (BN) kunnen we dus ook van het Surinaams Nederlands (SN) spreken.

De auteur wijdt eerst een vijftal bladzijden aan het Surinaams Nederlands, met paragrafen over het ontstaan, de kenmerken, de uitspraak, de woordenschat, de grammatica, stijl en pragmatiek en de dominante rol van het Sranantongo, de taal van de zwarte bevolkingsgroep in Suriname, de creolen. Door de leerplichtwet van 1876 werd het Nederlands de schooltaal in Suriname (zie ook de bijdrage van Lila Gobardhan-Rambocus in dit nummer). Na dat overzicht komen een twintigtal pagina's 'gebruiksaanwijzingen' (met een voorbeeldbladzijde). Op de eigenlijke woordenlijst volgt dan nog een vrij uitvoerige bibliografie.

De Bies noemt haar woordenboek een 'hedendaags, verklarend, descriptief en informatief woordenboek'. Dat laatste betekent dat heel wat encyclopedische kennis vermeld wordt in verband met culturele begrippen als *koto* ('traditionele klederdracht van de creoolse vrouw') of fauna en flora (*liemswied*, 'kruipend onkruid met ruw aanvoelende stengels en bladeren en met gele bloemen' of *lompju*, 'forse, bruine roofvis met zwarte vlekken en een grote platte kop met zeer kleine ogen. De vis leeft in zout en brak water en is geliefd om zijn goede smaak').

In het voorwoord wijst Willy Martin, emeritus hoogleraar lexicologie in Amsterdam, erop dat De Bies veel aandacht heeft voor intratalige variatie, die ze met allerlei labels aanduidt. Onder *lachen* kun je dus lezen:

lachen <onoverg. ww.> 1 <slechts in de onvolt. t.t. gebruikt> <fig.> <kindert.> <veroud.> <spreekt.> <m.b.t. schoenen> voorin openstaan van de zool
♦ *Als de kinderen van je klas zeggen dat je schoen lacht, dan weet je dat je erover kan struikelen.*

De Bies heeft ook veel aandacht voor de oorsprong van woorden. Daar vermeldt ze allerlei types, onder meer dat van de 'apporten' of leenwoorden uit de inheemse talen van Suriname, zoals *prâpi* voor 'grote, diepe, indiaanse kom'. Andere types zijn de leenwoorden uit het Engels (*plane* voor 'vliegtuig'), bastaardwoorden (*tjap* als verbasterde vorm van het Engelse *chop*), hybride vormen (*dyogofles*, een samenstelling van *dyogo* 'fles bier van 1 liter' en *fles*), en leenvertalingen (*kasgeld*, van *kasmoni*; *aanhouden*, van *hold on*).

Met dit materiaal valt veel verder lexicologisch onderzoek te doen. Denken we maar aan allerlei vormen van betekeniswijziging (*achteruitgaan* in de betekenis 'mager worden') of aan de woordvorming, met afleidingen (*beschelpen*, 'de oppervlakte van een terrein/straat met schelpen bedekken', *bussen*, 'al zingende en feestvierende in een bus rondrijden ter gelegenheid van een (kinder)verjaardag'), samenstellingen of combinaties (*duimslipper*, 'slipper met een bandje om de grote teen en een om de wreef'). Leuk ten slotte is het dat enkele woorden in het Belgisch en het Surinaams Nederlands gangbaar blijken te zijn, maar niet in het Nederlands Nederlands: *bavetje*, *gaan* (in de betekenis 'zullen'), *grasmachine*, *hospitaliseren*.

Renata de Bies (m.m.v. Willy Martin en Willy Smedts), *Prisma woordenboek Surinaams Nederlands*. Amsterdam: Het Spectrum, 2009, ISBN 978 90 491 0054 4, 205 blz., 24,95 euro.

Te boek

Handboeken taal

FILIP DEVOS

Van Piet Van de Craen (Vrije Universiteit Brussel) verscheen *Mensentaal. Een inleiding tot de algemene taalwetenschap*. 'Deze brede en uiterst toegankelijke introductie richt zich tot studenten en tot iedereen die nieuwsgierig is naar de bevindingen van de wetenschap over het intrigerende fenomeen van talige communicatie.' Het terrein van de algemene taalwetenschap is inderdaad erg omvangrijk en er moeten dan ook keuzes worden gemaakt, aldus Van de Craen in zijn inleiding. Het boek is gegroeid uit 'een college dat vroeger Spraakkunstige begrippen heette'. En dat laat zich wel zien: het boek combineert eigenlijk een overzicht van linguïstische stromingen (in de hoofdstukken over De Saussure, het structuralisme, Chomsky en de TGG, enz.) met een meer inhoudelijke benadering van topics (taaluniversalia, foniek, variatielinguïstiek, psycholinguïstiek).

In tien hoofdstukken laat de auteur achtereenvolgens de revue passeren: talen, sprekers en de studie ervan; universele, talige categorieën, Ferdinand de Saussure en de moderne taalwetenschap; het Europese en het Amerikaanse structuralisme: in het spoor van De Saussure; foniek: fonetiek en fonologie; principes van de transformationeel generatieve taalwetenschap; sociologisch, linguïstische en antropologische tradities en achtergronden van de sociolinguïstiek; psycholinguïstiek; taal en brein: neurowetenschappen en taalontwikkeling en ten slotte taalwetenschap als sociale wetenschap. Een bibliografie, een naam- en een zakenregister ontsluiten deze vrij vlot leesbare en sober vormgegeven algemene inleiding, die aantoonde dat taalwetenschap inderdaad zeker niet op zichzelf staat.

Een inleiding in de geschiedenis van het Nederlands geven Guy Janssens (Université de Liège) en Ann Marynissen (Universität zu Köln) in de derde, herwerkte editie van *Het Nederlands vroeger en nu*. De auteurs behandelen achtereenvolgens: voorlopers en verwanten van het Nederlands, het Oudnederlands (8ste tot midden 12de eeuw), het Middelnederlands (midden 12de eeuw tot 1500), het Nieuwnederlands (vanaf 1500), het Nederlands vandaag, het Nederlands buiten Nederland en Vlaanderen, en als afsluitend hoofdstuk een beschrij-

ving van de positie van het Nederlands aan het begin van de 20ste eeuw. Per hoofdstuk doen de auteurs ook uitgebreide suggesties voor verdere lectuur. Het boek, waarvan de eerste druk in 2003 verscheen, heeft Guy Janssens speciaal voor extramuraal studenten (en hun docenten) geschreven. Bij de tweede druk werd Ann Marynissen co-auteur.

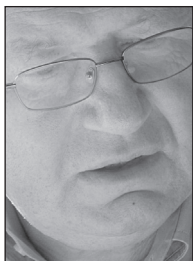
Het gaat om een externe geschiedenis van het Nederlands: 'de lotgevallen van de verschillende variëteiten van de Nederlandse taal, zoals de dialecten, de standaardtaal en de groepstalen, in hun brede politieke, maatschappelijke en culturele context'. Dat laatste, de politieke en cultureel-maatschappelijke kadering van de taalontwikkeling, is het sterke punt van dit boek. Deze inleiding is verder zeer sterk in de beschrijving van het moderne Nederlands, met al zijn variatie in geografische spreiding, sociale klasse, etnische groepen en leeftijd. Als afsluiter gaan Janssens en Marynissen in op enkele mythes in verband met de positie van het Nederlands: de zogeheten taalverloedering als interne factor, en de verengelsing als externe factor zouden de positie van het Nederlands in gevaar brengen. Zo'n vaart loopt het niet, aldus de auteurs. Het Nederlands gaat kerngezond verder de 21ste eeuw in, zo luidt het. Een aanrader, en dat niet alleen voor studenten en docenten extra muros.

Piet Van de Craen, *Mensentaal. Een inleiding tot de algemene taalwetenschap*. Brussel: VUBPress, 2007, ISBN 978 90 5487 442 3, 270 blz., 23,95 euro.

Guy Janssens en Ann Marynissen, *Het Nederlands vroeger en nu*. Leuven/Voorburg: Acco, 2008 (derde, herwerkte uitgave), ISBN 978 90 334 7070 7, 276 blz., 34 euro.

In het land van Aa en Ee

HUGO BROUCKAERT

Ergens in een ver land achter de horizon, waar de percelen grond een vierkante vorm hebben en wit en zwart van kleur zijn, wonen mensen die een heel bizarre taal spreken. Het lijkt op Nederlands, maar wijkt daar toch

in niet geringe mate van af. Linguïsten noemen die taal het 'horizontaal', nauw verwant met het haaks daarop staande 'verticaal'. In kranten en tijdschriften proberen kenners van die taal ons ermee vertrouwd te maken.

Terwijl wij in het bos alleen maar bomen zien, herkennen de horizontalers *es*, *iep*, *olm* en *esp*, maar nooit eens een apenbroodboom of een mangrove. Voor ons is een bospad een bospad; voor hen hebben de laar en de tra geen geheimen.

Ze wonen in Ede en Epe en de rivieren die hun land doorkruisen, heten Aa en Ee. Hier en daar springt een ree over een lee. Ook hebben zij weet van de Ob en de Po, al kennen zij van de inwoners van Europa niet veel meer dan de Est en de Let.

Over hun landgenoten hebben ze nauwelijks iets positiefs te melden. De mannen zijn veelal *etres* en de vrouwen *ka's* en *kenaus*. Ze wonen in huizen die opgetrokken zijn uit *tras* en voor de ramen staan *aloë's*. Zij serveren hun gasten – *eters* genoemd – bij voorkeur *oot*, op smaak gebracht met *edik*. Drinken doen ze uit een *nap*.

Avontuurlijke reizigers hebben uit hun mond de volgende uitroepen opgetekend: *ach*, *ah*, *aha*, *alla*, *au*, *boe*, *br*, *brr*, *ei*, *ha*, *haha*, *he*, *bè*, *hé*, *hei*, *ho*, *hu*, *och*, *oef*, *oei*, *oho*, *tja*, *tsa* en *wow*.

De twee- en drieletterwoordjes hierboven hebben de schijn tegen zich. Het zijn zeer genuanceerde gevoelsuitingen. Filologen onderscheiden daarin immers uitingen van droefheid, smart, verwondering, berusting,

toorn, pijn, afkeuring, protest, blijdschap, hoon, spot, vreugde, afschuw, vergoelijking, afkeer, geringschatting, opluchting, voldoening en teleurstelling. Soms gaat het ook om een vrome verzuchting of luchthartige spot; een andere keer wordt lucht gegeven aan een aangename verrassing, een gevoel van kou, een lichte verwondering of een champere terechtwijzing.

Wie in die reeks de uitroep *ai* zou missen, dient er rekening mee te houden dat de horizontalers daarmee een dier benoemen. Andere dieren zijn de *reu*, de *ram*, de *ooi*, de *emoe* en de *gnoe*. De boomspitsmuis en de harlekijngarnaal zijn hun daarentegen volslagen onbekend.

Zij genieten niet de luxe van een minister-president zoals wij er in dit land een aantal hebben, maar worden bestuurd door *aga's*, *beis*, *emirs*, *dogen* en *earls*.

Volgens ingewijden kennen de horizontalers wel degelijk hun klassieken: ze zijn vertrouwd met een geliefde van Zeus en met de dochter van Cadmus.

Hun ontspanning bestaat uit het zingen van oden, gecomponeerd volgens een toonstelsel met de verhoogde en verlaagde tonen *ais*, *cis*, *fis*, *dis*, *des*, *fes*, *bes* en *ges*. Zoals wij hebben ze de *do*, maar die heet bij hen gewoonlijk *ut*. Voorts beheersen zij het kaartspel, waarin de *nel* een belangrijke rol speelt.

Zij kennen één raadsel en dat gaat als volgt: 'Weet u wat een kruiswoordbokser is?' Antwoord: 'Een bokser die verticaal de ring betreedt en er horizontaal van weggedragen wordt.' Die grap wordt steevast gevolgd door een drievoudige uitroep van vrolijkheid: *hahaha!*

Ik raad eenieder aan om voortaan de kruiswoordraadsels in de krant op te lossen. Het is een uitstekende manier om de ongewone taal van dat bijzondere volkje onder de knie te krijgen.

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Wat betekenen de onderstaande woorden?

1. stamijn
a) grove, wollen stof
b) zinkerts
c) wijnrode kleurstof
2. neomist
a) persoon die pas in een monnikenorde is opgenomen
b) iemand die steeds uit is op nieuwe dingen
c) iemand die pas tot priester gewijd is
3. cetologie
a) studie van de reptielen en amfibieën
b) walviskunde
c) studie van de schimmels en de paddenstoelen
4. bubo
a) zwelling van lymfklieren in de lies
b) belangrijk bestuurslid in de sportwereld
c) soort van halfaap uit de groep der loriachtigen

II. Welk woord is correct gespeld?

1. a) displaytje 6. a) tête-a-tête
b) display'tje b) tête-à-tête
2. a) aluminium 7. a) burka
b) alluminium b) boerka
3. a) laat-middeleeuws 8. a) cabarettesk
b) laatmiddeleeuws b) cabaretesk
4. a) bronchieën 9. a) guppy's
b) bronchiën b) guppies
5. a) eschatologisch 10. a) LAT-relatie
b) escatologisch b) latrelatie

III. Maak anagrammen met de onderstaande woorden

1. speeltuin
2. boterton
3. stapelen
4. slapen

IV. Zet de juiste definitie bij de onderstaande 'logieën'

1. acarologie	a. leer van de spieren
2. bryologie	b. leer van de zenuwverbindingen
3. campanologie	c. leer van de oorzaak der ziekten
4. docimologie	d. kennis van het fokken van rashonden
5. etiologie	e. examenkunde
6. hodologie	f. leer en kennis van klokkenspellen
7. ichtyologie	g. studie van de vlinders
8. kynologie	h. studie van de bladmossen
9. lepidopterologie	i. studie van de vissen
10. myologie	j. studie van de mijten

V. Rijk de woorden aan elkaar

1. bitter appel
2. net baan
3. tong tong
4. licht dier
5. zang been
6. boeren factor

VI. Duid het juist gespelde verkleinwoord aan

1. a) duo'tje
b) duootje
c) duotje
2. a) brancaardje
b) brancaartje
c) brancardje
3. a) taxitje
b) taxietje
c) taxi'tje
4. a) kettingkje
b) kettinkje
c) kettingetje
5. a) parachutje
b) parachuutje
c) parachuteje

OPLOSSINGEN

I. 1a / 2c / 3b / 4a
II. 1a / 2a / 3b / 4b / 5a / 6b / 7b / 8b / 9a / 10b
III. 1. uitsipen, uitspelen / 2. betonnen, roboten /
3. naspel, steelpan / 4. panel, naspel
IV. 1j / 2h / 3f / 4e / 5c / 6b / 7i / 8d / 9g / 10a
V. 1. kers / 2. kabel / 3. niem / 4. zee / 5. kunst / 6. erf
VI. 1b / 2c / 3b / 4b / 5b